

UNIVERZA V LJUBLJANI

FILOZOFSKA FAKULTETA

ODDELEK ZA ETNOLOGIJO IN KULTURNO ANTROPOLOGIJO

DIPLOMSKO DELO

SPODNJI BRNIK, 2015

NEŽA GREGORC

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ETNOLOGIJO IN KULTURNO ANTROPOLOGIJO

NEŽA GREGORC

Spodnji Brnik skozi čas Zgodovina mojega domačega kraja

Zgodovina, hišna in ledinska imena ter gospodarske dejavnosti domačega kraja

Diplomsko delo

Študijski program:

Etnologija in kulturna antropologija– E

Mentor: red. prof. dr. Božidar Jezernik

Spodnji Brnik, 2015

ZAHVALA

Zahvaljujem se vsem, ki so mi bili v oporo skozi celotno obdobje študija Etnologije in kulturne antropologije na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Na prvem mestu se zahvaljujem svoji družini, ki je verjela da mi bo uspelo doštudirati in napisati diplomsko delo. Zahvaljujem se tudi vsem drugim, ki so na tak ali drugačen način kakor koli pripomogli k nastanku tega dela.

IZVLEČEK

Skozi diplomsko delo bom skušala prikazati, kako je moj domači kraj, Spodnji Brnik, dobil svoje ime in kako se je razvijal – praktično od svojih začetkov do konca druge svetovne vojne. Kronologijo kraja sem se odločila predstaviti s pomočjo opredelitve termina Brnik s strani različnih družboslovnih znanosti/strok in ustnega izročila. Celotna besedna družina, ki izhaja iz korena brnik, pomeni najrazličnejše stvari. Najzgodnejša zgodovinska opredelitev pomeni čebelarstvo pri zgodnjih Slovanih v njihovi pradomovini, ustno izročilo na prvo mesto postavlja graščaka Brnikarja, geografija trdi, da se prst na tem območju imenuje brnja, jezikoslovci pa pripisujejo največji pomen dejstvu, da brn pomeni rečno blato oziroma kalen potok. Vendar pa dejansko hidrološko stanje voda v brniški krajini temu nasprotuje – voda v potokih je namreč izredno čista. V preteklosti je bila zanjo značilna tudi bogata biološka raznovrstnost. Kot je razvidno iz zapisanega, je ta besedna družina pomembno vplivala na zgodovino razvoja kraja in krajine.

Vedno bolj se mi dozdeva, da bo šlo v mojem primeru za analitično-terensko diplomsko delo, saj bom s pomočjo opredelitev besednega korena brnik in najrazličnejših razlag poskušala izpeljati zaključke o zgodovini in razvoju kraja Spodnji Brnik. Skušala bom predstaviti krajevno identiteto in načine življenja lokalnega prebivalstva, ki so v kraju omogočali življenje in preživetje. Krajevno identiteto bom skušala v prvi vrsti predstaviti skozi zgodovino in ustno izročilo. Bistven poudarek bo na ledinskih in hišnih imenih. Gospodarske dejavnosti bom predstavila samo v tolikšni meri, da bo bralec dobil nek splošen oris praks in okoliščin, ki so se uveljavljale med ljudmi ter so omogočale družbeno življenje na vasi in tekmovalnost med njenimi različnimi deli.

V diplomskem delu se bom v glavnem ukvarjala z vasjo Spodnji Brnik, njenim razvojem in zgodovino. Glavni poudarki bodo na ledinskih in hišnih imenih, bistveno vlogo pa bodo odigrali tudi ustno izročilo, simboli in stereotipi. Spoznali jih ne bomo veliko, vendar bom skušala predstaviti tiste najzgodnejše in najpomembnejše. Prvotni stereotip lokalnega prebivalstva v zgodovini Spodnjega Brnika je, da naj bi bili ljudje brnjavi, kar razumemo kot umazani od prsti. Glavna tematika etnološke raziskave bo posvečena predvsem vprašanju razvoja kraja, njegove zgodovine od zametkov enotne vasi Brnik pa vse do hišnih in ledinskih imen. Hkrati bom skušala skozi gospodarske dejavnosti predstaviti način življenja v brniški krajini in medsebojni odnos prebivalcev

Spodnjega Brnika. Skozi diplomsko delo je etnologija razumljena kot odnos prebivalcev/domačinov do kraja in krajine, v kateri živijo, ter načinov preživljanja in udejstvovanja v krajini. Gre za sestavljanje mozaika spodnjebrniške krajevne zgodovine s pomočjo zgodb in legend, ki so povezane z domačim krajem.

Ključne besede: Spodnji Brnik, krajevna identiteta, vereja, ledinska imena, potok Mlinščica, lokalna zgodovina, ustno izročilo.

ABSTRACT

Lower Brnik over time history of my hometown. History, house-names, and economic activity hometown. Throughout the thesis I try to show how my hometown Spodnji Brnik got its name, how it developed from practically its inception, until the period of the Second World War. Chronology of the place I decided to present by defining the term Brnik by various social sciences / disciplines and oral tradition. The whole word family, resulting root brnik means a wide variety of things. The earliest historical definition means Beekeeping in the early Slavs in their original homeland, the oral tradition in the first place puts a nobleman Brnikarja, while geography argues that the soil in the area called brnja, while linguists attach the greatest importance to the fact that brn means river mud or opacified stream. Although only the actual hydrological situation in the water Brnik landscape objects. The water in the streams is extremely clean. In the past it was in them a rich biodiversity. So, as can already be seen in this place, this word family is a fundamental impact on the history of the development of the region and landscape.

Increasingly, it seems to me that going to work in my case for analytical - field thesis, as I with the help of the definition of the word root brnik and a wide variety of interpretations attempt to draw conclusions about the history and development of the place Spodnji Brnik. I tried to present local identity and ways of life of the local population, who are here allow the lives and livelihoods. Local identity I will try to present primarily through the history and oral tradition. Significant emphasis will be fallow and street names. Economic activity will present only to the extent that the reader will get a general outline

of practices and circumstances that were exercised between people and allowed the social life of the village and rivalry between different parts of the village.

In itself this thesis I mainly dealt with the village of Lower Brnik, its development and history. The main highlights diplomas will fallow and house names, a vital role will be played by the oral tradition and symbols and stereotypes. We know little, but I will try to present those earliest and most important. The original stereotype of the local population in the history of the Lower Brnik is that the people were brnjavi what we understand from dirty fingers. The main theme of ethnological research through thesis will be mainly devoted to the issue of development of the place, its history, from the inception of the single village of Brnik up pet-names. At the same time I will try to present through economic activity of the local way of life in Brnik landscape and the interrelation of the population in Lower Brnik. Through the thesis is ethnology understood as the attitude of the population / local people to the place and the landscape in which they live and livelihoods and participation in the landscape. It is a compilation of mosaic spodnjebrniške local history, through stories and legends associated with the home place.

Keywords: Spodnji Brnik, local identity, »vereja«, names of fields, creek Mlinščica, local history, oral tradition ...

IZJAVA O AVTORSTVU

Izjavljam, da je diplomsko delo, z naslovom: Spodnji Brnik skozi čas: Zgodovina mojega domačega kraja – Zgodovina, hišna in ledinska imena ter gospodarske dejavnosti domačega kraja v celoti moje avtorsko delo in da so uporabljeni viri in literatura korektno navedeni.

Spodnji Brnik, 28. 5. 2015

Neža Gregorc

(lastnoročni podpis)

Vsebina

IZVLEČEK.....	5
UVOD.....	11
NAMEN.....	14
CILJI IN PRIČAKOVANJA	15
METODE.....	16
VPRAŠANJA IN HIPOTEZE	16
OPREDELITEV OBMOČJA RAZISKOVANJA	17
LEGA.....	17
DELITEV VASI IN MEJE.....	18
KRATKA ZGODOVINA KRAJA.....	18
PREBIVALSTVO SPODNJEGA BRNIKA	19
ODNOS PREBIVALCEV S SOSEDNJIMI VASMI IN V VASI SAMI	20
JEDRO.....	25
NASTANEK VASI SPODNJI BRNIK: NASTANEK VASI IN RAZVOJ IMENA	25
HIŠNA IMENA.....	40
LEDINSKA IMENA	52
RAZLAGA LEDINSKIH IMEN	55
GOSPODARSKE DEJAVNOSTI SPODNJEGA BRNIKA IN Z NJIMI POVEZANA HIŠNA IMENA.....	62
SPLOŠNE OPAZKE	62
KMETIJSKA DEJAVNOST	62
ČEBELARSKA DEJAVNOST.....	63
LAN: MLATILNICE LANU	63
MLINARSKA IN ŽAGARSKA DEJAVNOST.....	65
POTOK MLINŠČICA.....	67
LJUDSKO ZDRAVILSTVO.....	68
GOSTILNIŠKA DEJAVNOST	69
KOLARSTVO	70
KOVAŠTVO	71
SKLEP.....	72
VIRI IN LITERATURA.....	75

VIRI	78
PRILOGE	81
LEGENDA O LOKACIJI CERKVE.....	82
NEMŠKI PREVOD LEGENDE O LOKACIJI CERKVE.....	82
HIŠNA IMENA GLEDE NA POIMENOVALNO MOTIVACIJO.....	83

KAZALO TABEL

<i>Tabela 1: Število prebivalcev po letih (viri: Krajevni leksikon, Zgodovina cerkljanske fare, Statistični urad RS)</i>	19
<i>Tabela 2: Člani motorja</i>	22
<i>Tabela 3: Člani slamoreznice</i>	23
<i>Tabela 4: Člani sekularja, ki je bil kupljen leta 1946</i>	24
<i>Tabela 5: Pregled hišnih števil pri domačijah iz okoli leta 1930 – prvi</i>	45
<i>Tabela 6: Pregled hišnih števil pri domačijah iz okoli leta 1930 – drugi</i>	48
<i>Tabela 7: Pregled hišnih števil pri domačijah iz okoli leta 1930 – tretji</i>	49
<i>Tabela 8: Člani mlatilnice</i>	65

KAZALO SLIK

<i>Slika 1: Lokacija Spodnjega Brnika</i>	17
<i>Slika 2: Fernig na vojaškem zemljevidu</i>	26
<i>Slika 3: Pregled kronologije kulturne dediščine (splet, 5. 3. 2015)</i>	27
<i>Slika 4: Pregled kronologije kulturne dediščine Spodnjega in Zgornjega Brnika v franciscejskem katastru (splet)</i>	28
<i>Slika 5: Spodnji Brnik – poplavno območje (splet)</i>	29
<i>Slika 6: Ustno izročilo o nastanku cerkve sv. Martina v Poženiku (V Lavrenčič: Zgodovina Cerkljanske fare iz leta 1890)</i>	30
<i>Slika 7: Cerkveno-upravne meje v okolici Spodnjega Brnika (splet)</i>	35
<i>Slika 8: Zemljevid Zemljiška posest v 14. in 15. stoletju na področju Spodnjega Brnika in okolice</i>	37
<i>Slika 9: Kronološka datacija hišnih imen na Spodnjem Brniku</i>	41
<i>Slika 10: Ledinska imena v katastrski občini Spodnji Brnik – franciscejski kataster (1)</i>	53
<i>Slika 11: Ledinska imena v katastrski občini Spodnji Brnik – franciscejski kataster (2)</i>	54
<i>Slika 12: Ledinska imena v katastrski občini Spodnji Brnik – franciscejski kataster (3)</i>	54
<i>Slika 13: Ledinska imena v katastrski občini Spodnji Brnik – franciscejski kataster (4)</i>	55
<i>Slika 14: Spodnji Brnik – mlina ob potoku Mlinščica</i>	67

UVOD

Pričujoče diplomsko delo je nastalo kot rezultat mojega terenskega dela v domačem kraju med študijem Etnologije in kulturne antropologije na Filozofski fakulteti v Ljubljani. V diplomskem delu sem skušala podrobno predstaviti domači kraj skozi oči domačina. Zavedam se, da je bila naloga kar malo zahtevna, saj sem morala najprej zbrati etnološko, zgodovinsko in arheološko gradivo, ki je do današnjih dni še vedno raztreseno po bližnji in daljni okolici – tako na samem terenu kot v najrazličnejših gradivih, revijah in knjigah. Hkrati je glavna teoretska podlaga tega diplomskega dela publikacija ob 500. letnici cerkve sv. Simona in Juda Tadeja na Spodnjem Brniku, izdana v letu 2011.

Gradiva sem uporabila v kontekstu vsebine in ne kronološko. Skozi diplomsko delo sem etnologijo razumela kot odnos/interakcijo prebivalcev do kraja in krajine, v kateri živijo, kar je temeljna značilnost krajevne identitete. Sama v sklopu krajevne identitete razumem predvsem ledinska, hišna imena, razlago imena kraja Spodnji Brnik in zgodovinski razvoj kraja. Vse skupaj pa nam nato omogoča vzpostaviti krajevno identiteto in pripadnost domačemu kraju, istočasno pa se lahko opredelimo nasproti drugim, sosednjim krajem.

Prebivalci Spodnjega Brnika, ki tukaj živimo že od svojega rojstva, pa tudi že več generacij, se preteklosti zelo dobro zavedamo, ostali, na novo priseljeni, pa veliko manj. V diplomski nalogi sem raziskovala razmerje med ustnim izročilom in navezanostjo domačinov na kraj, simbol in identiteto Spodnjega Brnika.

Čeprav bi ob pogovoru s svojimi sovrstniki in kolegi na faksu ter z ljudmi, ki so se na novo naselili na Spodnji Brnik, vedno znova ugotovila, da nihče ne ve na pamet, kje je Spodnji Brnik in kakšna je zgodovina kraja, se mi je zdelo smotrno predstaviti domači kraj širši javnosti. Zelo veliko ljudi bi namreč pričakovalo, da gre za mlad kraj, brez vsakršne zgodovine. Pa temu le ni tako. Kraj ima zelo bogato in zanimivo zgodovino, ki pa smo jo začeli odkrivati zelo pozno. Ob tem naj podam v razmislek citat Boruta Brumna (2001a: 9):

»Preteklost kot kolektivno izročilo, ki ga ohranjajo in prenašajo v socialnih spominih.«

Naj razložim zgoraj napisano misel. Na Spodnjem Brniku je bila v veliki meri preteklost tisti pomembni segment v krajevni zgodovini, ki je povezoval krajevno skupnost in nam je omogočil neki začetek nove vasi. Prav tako je našim prednikom na tem območju omogočil bivanje in obstanek.

Spodnji in Zgornji Brnik sta bila do leta 1238 enotna vas. Ker danes še vedno ne vemo točno, po kom izhaja ime Brnik so se med tukajšnjimi domačini pojavile legende in pripovedi, ki poleg narečja oblikujejo identiteto in kolektivno izročilo. Kolektivno izročilo, ki se je ohranilo skozi številne generacije ljudi na tem območju, pojasnjuje izvor vasi iz podložniške naselbine graščaka *Brnikarja* – torej iz nekega začetnika in prvega fevdalca na tem območju. Ustno izročilo pripoveduje, da se je pojavil sočasno, ko so oglejski patriarhi pokristjanjevali to področje. V starejšem obdobju vasi se je socialni spomin koncipiral od graščaka *Brnikarja* do legende o gradnji cerkve sv. Simona in Juda Tadeja na Spodnjem Brniku. V novejšem obdobju pa so vidik kolektivnega izročila predvsem ledinska in hišna imena ter gospodarske dejavnosti.

Osredotočila sem se predvsem na vidik socialnega spomina. V socialni spomin poleg zgodovine, ledinskih in hišnih imen spadajo tudi gospodarske dejavnosti, otroška igra in rivalstvo med sosednjimi kraji. Predvsem otroška igra in rivalstvo/tekmovalnost sta krepila *brniško* zavest in opredeljevala krajevno identiteto v zgodovini. Ob tem sem upoštevala socialni spomin od samih nastankov vasi do časa med prvo svetovno vojno in po njej z vidika gospodarskih dejavnosti. Veliko bolj sem se oprla na etnološko gradivo, kot je na primer zemljiška knjiga, saj gradiva, ki bi omenjalo Spodnji Brnik v času prve svetovne vojne, zaenkrat še nisem našla, zato sem skušala predstaviti socialni spomin mojih sovaščanov skozi njihove spomine in pripovedi. Na tem mestu se nisem posluževala pripovedi, ki sem jih omenjala v publikaciji ob 500. letnici cerkve sv. Simona in Juda Tadeja na Spodnjem Brniku. »Na temelju preteklih dogodkov in z njimi povezanih spominov /.../ jim socialni spomini omogočajo tudi spominjanje in rekonstrukcijo preteklosti glede na življenjske okoliščine v vsakokratni sedanosti.« (Brumen 2001: 194)

Tako na primer legende o lokaciji cerkve, imenu Brnik in imenu Mlinščica tvorijo specifične socialne odnose prebivalcev Spodnjega Brnika med nami samimi in ostalimi, sosednjimi kraji v bližnji in daljni okolici. Zraven pa se pomembno priključujejo tudi gospodarske dejavnosti, ki so na tem ozemlju omogočale preživetje in oblikovanje družbenih odnosov prebivalcev vaške skupnosti. Tako so ob dejavnosti, kakršna je bila trenje lanu ali pa ličkanje koruze, oblikovali druženje cele vasi. Vsakič pa so se dobivali drugje, na drugi domačiji.

NAMEN

Diplomsko delo sem skušala predstaviti s treh različnih zornih kotov: z vidika hišnih/ledinskih imen, z vidika zgodovinskega spomina in s predstavitvijo zgodb. Po mojem mnenju prav zgodbe in legende, ki krožijo med nami domačini, omogočajo neko identifikacijo domačinov Spodnjega Brnika. V tem primeru gre za stalno pripadnost prostoru ob suhem grabnu in potoku Mlinščica na eni strani ter cerkvi sv. Simona in Juda Tadeja na drugi strani. Diplomsko delo sem v veliki večini pisala z etnološkega zornega kota, čeprav sem se vsake toliko posluževala tudi zgodovine in arheologije. Vendar pa gre v veliki večini za zgodovinsko diplomsko delo. Bralcu sem skušala predstaviti domači kraj skozi oči domačina, od začetka kraja do obdobja po drugi svetovni vojni. V tem primeru sem se oprla na analitično vrednotenje virov in literature, podkrepjeno z opravljenim terenskim delom ter znanjem iz prostorske in krajinske arheologije. To sem podkrepila z zgodovinskimi viri, ki pričajo o prsti *brnja*. Ker dandanes še vedno ne vemo zagotovo, kako je kraj dobil ime, se mi je zdelo smotrno z vidika različnih družboslovnih strok proučiti besedno družino *brnik* in podati različne družboslovne interpretacije. Možne so različne razlage krajevnega imena: od graščaka Brnikarja, dvora Brnik do samega rečnega blata *brn* in prsti *brnja*. Zato končno odločitev in interpretacijo krajevne zgodovine v veliki meri prepuščam odločitvi bralca in njegovi interpretaciji. Glavni namen diplomskega dela je bil v nek skupen dokument zbrati gradivo in informacije iz tega kraja ter napisati neko krajevno monografijo o življenju in udejstvovanju ljudi na tem območju.

Sama sem se pri predstavitvi zgodovine poslužila predvsem patronov cerkve sv. Simona in Juda Tadeja ter ostalih svetnikov in skozi njih, članke, franciscejski kataster ter literaturo skušala razložiti zgodovino domačega kraja. Poleg tega se sem dotaknila hišnih in ledinskih imen ter skušala nekako predstaviti dejavnosti, ki so potekale med prebivalci ter njihovo navezanostjo na kraj in bližnjo okolico. Izvor imena kraja sem skušala razložiti tako s pomočjo etimologije kot s pomočjo raziskave zgodovinskih virov in terenskega dela. Gospodarske dejavnosti pa sem predstavila predvsem s terenskim delom, ki pa sem mu dodala nekoliko citatov, predvsem iz etnološke literature.

Namen diplomskega dela je skozi zgodovino prikazati, kako je prišlo do imena Spodnji Brnik – torej imena od Fernig-Unterfernig do imena Spodnjega Brnika. Prvenstveno sem skušala to predstaviti bolj z zgodovinsko-etnološkega vidika. Najprej sem

proučila etnološko pomembno gradivo izpod peres Alojza Ilije in Franja Česna. Oba sta bila domačina s Spodnjega Brnika, ki pa sta živela in delovala v tujini. Njuni teksti so mi predstavljali nek laiku zanimiv pogled in oris zgodovinskega dogajanja ter še dodatnega razumevanja okolice in pokrajine mojega doma. Oba sta predstavnika kasnejšega povojnega obdobja po prvi svetovni vojni. Vendar pa sta pisala in raziskovala starejša zgodovinska obdobja, zato sta mi bila prek svojih del začetno – osnovno izhodišče razumevanja zgodovine domačega kraja.

CILJI IN PRIČAKOVANJA

V pričujočem diplomskem delu sem skušala raziskati zgodovino svojega domačega kraja, od tega, kako je nastal in dobil ime, do tega, s čim so se v domačem kraju ukvarjali v preteklosti,, nato pa podati neko analitično argumentirano verzijo krajevne zgodovine ter predstaviti mozaik zbranega in obdelanega gradiva, namenjenega širši javnosti pri spoznavanju Spodnjega Brnika.

Osredotočila sem se predvsem na čas naselitve tega prostora in obdobje po drugi svetovni vojni, saj se ga sogovorniki bolj spominjajo in so ga tudi sami doživeli. Raziskala sem,, kakšna sta bila razvoj naselja Spodnji Brnik in življenje v njem. Rdečo nit sem skušala predstaviti prek zgodb in legend, ki so povezane z domačim krajem in njegovo zgodovino. Diplomsko delo temelji predvsem na moji seminarski nalogi ob 500. letnice cerkve sv. Simona in Juda Tadeja na Spodnjem Brniku.

Pričakovala sem, da bom našla precej manj etnološkega gradiva, vendar pa sem ga našla veliko. Samo delo mi je predstavljalo velik izziv, kako med seboj uskladiti zbrane podatke na terenu z vidika gospodarskih dejavnosti, hišnih in ledinskih imen ter zemljiške knjige. Pri razumevanju zemljiške delitve polj in sodelovanju domačinov pri gospodarskih dejavnostih mi je prav zemljiška knjiga predstavljala glavni vir informacij.

METODE

Diplomsko delo temelji na različnih metodah – tako etnoloških metodah kot metodah drugih družboslovnih znanosti. Teoretski del (nastanek in razvoj domačega kraja) sem raziskala s pregledom literature, pregledom seminarских nalog in zgodovinskih virov ter z neko hitro analizo svetnikov v spodnjebrniški cerkvi. Ob tem sem se poslužila tudi prostorske analize Spodnjega Brnika in južnega dela Zgornjega Brnika. Opravila sem tudi terensko delo z raziskavo gospodarskih dejavnosti, poleg tega pa še nekaj neformalnih pogovorov in analiz. V odstavku, kjer pišem o nastanku kraja in opredelitvi raziskovalnega območja, pa gre predvsem za prostorsko analizo Spodnjega Brnika in južnega dela Zgornjega Brnika. V delu s hišnimi imeni mi je ogromno pomagal izpis iz zemljiške knjige iz leta 1910, kjer so po starih in novih številkah navedena tudi sama hišna imena. Nekoliko težav sem imela pri njihovi razlagi in izvoru. Tretji, zadnji del predstavljajo gospodarske dejavnosti, ki so omogočale preživetje našim prednikom, nam in tudi staroselcem, ki so živeli tukaj. Raziskala sem jih predvsem s pomočjo neformalnih pogovorov in s temeljitim pregledom zemljiške knjige. Vse skupaj je temeljilo predvsem na kritičnem vrednotenju in analitičnem mišljenju.

VPRAŠANJA IN HIPOTEZE

VPRAŠANJA

- ◆ Kako je moj domači kraj dobil ime?
- ◆ Kakšna je bila njegova zgodovina od zametkov do današnjih dni?
- ◆ S čim so se preživljali ljudje?
- ◆ Katera ledinska imena se pojavijo v bližnji okolici mojega doma?
- ◆ Kaj oblikuje spodnjebrniško identiteto?
- ◆ Kakšen vir za raziskavo je zemljiška knjiga/kataster? Kaj lahko iz nje/njega razberem?

HIPOTEZE

- ◆ Legenda o graščaku *Brnikarju* ni edina razlaga krajevnega imena.
- ◆ Legenda o lokaciji cerkve nam prikazuje neko družabno življenje skupnosti Spodnjega Brnika.
- ◆ Krajevna zgodovina je sestavljena iz več segmentov, ledinskih in hišnih imen, lokalne zgodovine, stereotipov.

OPREDELITEV OBMOČJA RAZISKOVANJA

LEGA

Slika 1: Lokacija Spodnjega Brnika

Vas Spodnji Brnik se nahaja na Kranjsko-Sorškem polju, na ravnini pred Kamniško-Savinjskimi Alpami. Spada pod občino Cerklje na Gorenjskem (od leta 1994), prej pod občino Kranj. V krajevem leksikonu je številka naselja 4457. Po svojem tlorisu gre za naselje gručaste oblike. Gre za strnjeno naselje z večjim delom na levem bregu potoka Mlinščica in manjšim delom na desnem bregu. Leži na 370 m nadmorske višine, ob potoku Mlinščica na vzhodni strani in glavni cesti Kranj–Mengeš. Najzahodnejša točka kraja je cerkev sv. Simona in Juda Tadeja. Z južne strani obdajajo kraj prostrana polja.

DELITEV VASI IN MEJE

Kraj se deli na dva dela: na vas in na »*devnce*1«. Meja med deloma je cesta, ki pride dol pri Barletu, nasproti kovača na »*devncah*«. Vas se je vedno imela za nekoliko več. Na severni strani je meja med Spodnjim in Zgornjim Brnikom cesta, ki poteka mimo južne strani dvora Brnik2, torej Jezeršek v horizontalni smeri. Na vzhodni strani je meja potok Mlinščica, vendar sedaj ne več zaradi novega naselja. Na zahodni strani je meja cerkev sv. Simona in Juda Tadeja, na južni strani pa prostrana polja Kranjsko-Sorškega polja.

KRATKA ZGODOVINA KRAJA

Ker po dataciji kraj ni mlad, nastal je v obdobju nemške kolonizacije, ga v nemških virih, na primer v jožefinskem in franciscejskem katastru, zasledimo pod nazivom *UnterFernig/UnterFernik*. Obstajal pa je že dolga stoletja prej. Sočasno lahko v Halpernevem3 gradivu iz Šenčurja zasledimo, da je bila »*vereja*«, lesen kol v ograji, simbol vasi Spodnji Brnik. Ob tem Majda Rupar, zapisovalka enega izmed intervjujev v prej omenjenem zborniku, navede tudi, da se *Brniki* delijo v zgornje in spodnje, da imajo za naziv »*arovco*« in pa »*verejo*«. Stereotip, ki se ob tem pojavi, je, da so prebivalce nemalokrat smatrali kot »*brnjave*«, torej umazane od prsti. Sama na tem mestu domnevam, da ime Brnik izhaja iz termina *brnokop*4, kar pomeni kopati prst, imenovano *brnja*, oziroma rečno blato ali kalen potok – v tem primeru razumljen kot poglobitev potoka Reka (Mlinščica) oziroma kopanje in reguliranje razbremenilnega grabna5. To naj bi izvedli za primer poplav, da bi odvečno vodo kar se da hitro spravili proč od naselja. Nemalokrat se jim to ni posrečilo, zato so morali kot gradbeni material namesto lesa uporabiti kamenje. Tipičen primer tega je cerkev sv. Simona in Juda Tadeja na zahodni strani vasi. Pa tudi

¹ »*Devnce*« je eden izmed dveh glavnih delov, na katera se deli vas Spodnji Brnik.

² Dvor Brnik – današnji dvor Jezeršek. Gre za gotski dvor na Zgornjem Brniku.

³ Stran 7 v gradivu profesorja Halperna, v zborniku Šenčur in Šenčurjani v 1. polovici 20. stoletja, 2013, Jože Hudales, ur., zapisan intervju Majde Rupar 16. 8. 1962.

⁴ Termin »*brnokop*« po (Lah 1902: 4) pomeni kraj, kjer kopljejo prst; tudi označba za njivsko prst.

⁵ Graben je narečni izraz za potok.

prva hiša v vasi, grajena iz kamnja, čeprav zaenkrat še ne vemo točno, katera domačija ima prvo hišo grajeno iz tega. Ob tem naj na kratko povem, da je eno izmed hišnih imen sočasno povezano s priimkom Jenko in številko ena, ki so ji včasih pravili »jenka«. Prvotno je naselje sestavljalo nekaj manjših zaselkov, ki so se nato povezali med seboj.

PREBIVALSTVO SPODNJEGA BRNIKA

Prvotno prebivalstvo so bili staroselci in nato Slovani, ki so se sem preselili in se tukaj ustalili. Ker so kopali prst *brnjo*, so bili *brnjavi*, kar pomeni, da so bili umazani od prsti. Bili so razslojeni. Ker so bili nekateri zelo revni, so se morali zadolževati pri polkmetih in so bili podrejeni dvoru Brnik oziroma dvoru v Poženiku oziroma velesovskemu samostanu.

Leto	Število prebivalstva
1807	401
1869	363
1900	344
1931	317
1961	324
1971	311
1981	351
1991	349
2002	378
2014	434

Tabela 1: Število prebivalcev po letih (vir: Krajevni leksikon, Zgodovina cerkljanske fare, Statistični urad RS)

Po statističnih podatkih iz leta 2014 je na Spodnjem Brniku živel 434 prebivalcev. Število žensk je bilo 211, število moških pa 223. Povprečna starost moškega v lanskem letu je bila 38,5 leta, povprečna starost ženske pa 38,1 leta. Indeks staranja je 69 let.

ODNOS PREBIVALCEV S SOSEDNJIMI VASMI IN V VASI SAMI

Včasih je bilo med deloma veliko rivalstva, sploh v času pusta, ko sta vsak zase postavljala kres. Nato so med seboj tekmovali, kdo bo prej odkril kres in ga zakuril še pred pustom drugemu delu vasi. Kres so postavljali mladi fantje in otroci. Po navadi je bil sestavljen iz butar, ki so jim jih dali prebivalci vasi oziroma »devnic«. Velikokrat se je zgodilo, da sta bila potem oba dela vasi brez kresa.

Kot naslednji primer naj navedem, da so poleg odraslih tudi otroci vedeli za meje svojega domačega kraja in okoliša. Nekoč se je namreč zgodilo, da so si otroci različnih krajev v cerkljanski občini pogosto prišli v navzkrižje. Vsi so se odločili braniti mejo svojega kraja. Nekoč se je zgodilo, da so se »zravsali« zaradi gob v gozdu. Takrat so vsi točno vedeli, kje so meje njihovega domačega kraja, danes pa tega ne vemo več. Meje so vzdrževali tako, da so jih vkopali v gozdna tla z motikami oziroma so naredili kamnite zidove v gozdu. Na nekaterih krajih pa so ga označili tudi s kamenjem, večjo skalo.

»Simbolična konstrukcija skupnosti in njenih meja pa je imela opozicionalen značaj.« (Jezernik 2013: 16) Še posebej do drugih, sosednjih krajev. Pa ne samo do drugih, tudi med njimi samimi so bila rivalstva in nespoštovanje. Ker vas in »devnice« nista znala sodelovati med seboj, imata še danes oba dela za eno izmed hišnih imen pr' Kovač. Tudi kolarska dejavnost se pojavi v obeh delih. Seveda sta imela vsak svojega kovača zaradi lastne tekmovalnosti. Tako se tudi kar nekaj hišnih imen ponovi. Konstrukcijo skupnosti lahko opazujemo tudi prek članstva motorja, članstva slamoreznice, članstva sekularja in članstva mlatilnice. V teh primerih opazimo sodelovanje in povezanost med skupnostjo. Člani skupnosti so si ob teh delih organizirali družabno življenje ob harmoniki. Ljudje so si ob glasbi krajšali čas, hkrati je bil ta čas namenjen pogovoru in vaškim sestankom. Po končanem delu so imeli druženja in zabave pri raznih domačijah oziroma so se predvsem mladi fantje odpravili na vas, kjer so ob igranju harmonike še prepevali (Kalinšek 2015).

Spodnje tabele prikazujejo, koliko so pri posameznih hišah namenili članstvom motorja, sekularja, slamoreznice. Članstvo mlatilnice je prikazano pri gospodarskih dejavnostih ob lanu. Vir tabel je zemljiška knjiga iz okoli leta 1930. Glej v priloge.

IME	MESO kg	MOKA kg	ŠNOPS l
Kovač dev	2	3	1/3
Šorn	2	3	1/2
Pučman	2	3	1/2
Zadnek	2	3	1/3
Švajcar	1	2	1/2
Mežnar	1	2	1/2
Peterca	2	3	1/2
Žvirc	2	3	1/2
Kraljov	1	2	1/2
Mazika	2	3	1/2
Matiček	2	3	1/3
Jakopovc	2	3	1/2
Pirha	2	3	1/2
Jereb	3	6	1
Reck	2 1/2	6	1
Bolka	2	5	1/3
Benadja	2	5	1/2
Cambranova	1	2	1/2
Udamovka	2	5	
Mihla je dala voz za motor.			
Jenka zgornji	5	6	1/2
Mošnk	3	5	1
Mlinar	1	3	1/2
Hrletova	1	3	1/2

Rope	2	4	$\frac{1}{3}$
Kotnik	1	2	$\frac{1}{2}$
Rejov	3	6	$\frac{1}{2}$
Štrukljov	3	50	1
Frjan	1	2	$\frac{1}{2}$
Žušm	$2\frac{1}{2}$	4	1
Špilajka	$2\frac{1}{2}$	2	1
Afreš?	2	4	$\frac{1}{3}$
Moran	1	2	$\frac{1}{2}$
Blaškov	2	4	$\frac{1}{3}$
Prodan	2	4	1
Milhar	2	6	$\frac{1}{2}$
Miklavžovc	$2\frac{1}{2}$	5	1
Režek	1	2	$\frac{1}{2}$
Kovač	2	3	$\frac{1}{2}$
Štefan	1	2	$\frac{1}{2}$
Pavla	1	2	$\frac{1}{2}$
Rus	1	2	$\frac{1}{2}$

Tabela 2: Člani motorja

Ime	Znesek
Rejev	942 din
Pirha	475 din
Žvirc	270 din
Hrletova	129 din
Šorn	363 din
Pavla	113 din
Štefan	100 din
Benadja	500 din
Kraljov	218 din

Mežnar	215 din
Švajcar	332 din
Basjevka	300 din
Mlinarjov	150 din
Režek	190 din
Jakopovc	265 din
Blažkov	600 din
Zadnek	580 din
Pučman	450 din
Bolka	90 din
Kovač	70 din
Reck	600 din
Skupaj 6952 din	

Tabela 3: Člani slamoreznice

Priimek	Znesek
Štrukljov	200 din
Kropar	200 din
Špilajka	150 din
Moran	80 din
Štefan	100 din
Režek	100 din
Šorn	100 din
Mežnar	50 din
Pučman	120 din
Janče	200 din
Zadnek	200 din
Basejka	100 din
Švajcar	130 din
Petrca	150 din

Cambanova	30 din
Jakopovc	150 din
Pirha	200 din
Bolka	150 din
Recek	200 din
Mošnk	200 din
Mlinar	30 din
Mica	20 din

Tabela 4: Člani sekularja, ki je bil kupljen leta 1946

Zanimive prigode so se dogajale tudi ob letnih šegah, na primer ob pustu. Vsi otroci v vasi so težili k temu, da so imeli ob veliki noči že v startu po deset pirhov vsak. Barvali so jih s čebulnim listjem. Nato pa so imeli otroci druženje na vasi, kjer so tekmovali, kdo bo »nasekal«⁶ več pirhov. Tisti, ki mu je pirhov zmanjkalo, ni mogel več sodelovati. Nekateri so jih imeli po petnajst tudi še ob beli nedelji (Kalinšek 2015).

⁶ »Nasekal« pomeni v kontekstu velike noči v narečju »priboril več pirhov zase in za svojo domačo hišo«.

JEDRO

NASTANEK VASI SPODNJI BRNIK: NASTANEK VASI IN RAZVOJ IMENA

Naši predniki so to ozemlje naselili že v šestem stoletju, medtem ko se je največji val naselitev pojavil v devetem stoletju. Po do zdaj raziskanem naj bi naši slovanski predniki na tem ozemlju od staroselcev prevzeli majhno število krajevnih imen – na zahodnem robu slovenskega etničnega ozemlja. Antično ime je veljalo za en kraj ali pa za več krajev majhnega okoliša (Kos 1985: 142). Tudi za kraj Brnik. Domnevam, da je bil sprva kraj sestavljen zgolj iz nekaj kolib na različnih lokacijah. Brnik je sestavljen iz več manjših zaselkov, ki pa so se kasneje povezali, najprej v en kraj. Kasneje je nastal še nov kraj, kar lahko opazimo iz hišnega imena *Pr' Jenk*. To hišno ime naj bi po mojih informacijah izhajalo iz staroslovenskega termina za številko ena. Včasih so številki ena pravili »jenka«. Od tod naj bi izhajalo hišno ime *Pr' Jenku*. To pa naj bi podkrepilo dejstvo, da gre za prvo novo hišo v takrat novi vasi, neodvisni od Zgornjega Brnika, pa vendar s skupno zgodovino. Čeprav se še danes pojavljajo ugibanja, katera domačija naj bi to bila. V navzkrižje si namreč prideta hišno ime in ustno izročilo – trditev. Problem je v tem, da naj bi hišno ime *Pr' Jenk* izhajalo iz staroslovenske številke ena, takrat imenovane »jenka«. Medtem ko ustno izročilo temu nekoliko nasprotuje, saj trdi, da je bila prva grajena hiša v vasi *Pr' Avmanu*.

Z jezikovnega vidika naj bi pojem brnik izhajal iz vodovja, torej iz vodne osnove, in naj bi pomenil kalen potok oziroma rečno blato. Jezikoslovci se zavzemajo za imena tekočih voda, ki pa so jih naši predniki prevzeli od tukajšnjih staroselcev, medtem ko so svojo prvobitno⁷ dejavnost, čebelarstvo, prinesli s seboj, iz svoje prvotne domovine za Karpati.

»Ime izžareva duh kraja; je osnovna prvina fenomena, ki ga poznamo kot lokalno identiteto.« (Urbanc, Gabrovec 2005: 26 – spletni vir) Lokalna identiteta Spodnjega Brnika ni fiksna, temveč je sestavljena iz vseh dejstev – od razlage imena, hišnih in ledinskih imen ter samih gospodarskih dejavnosti. Največkrat se identiteta Spodnjega Brnika opira prav na

⁷ Prvobitna dejavnost, značilna dejavnost zahodnih Slovanov v njihovi pradamovini.

graščaka Brnikarja⁸, ki naj bi bil »ustanovitelj« vasi. Čeprav Janez Močnik v delu Podobe nekdanjih časov: Ob 850. letnici prve pisne omembe cerkljanske fare (2004: 51) navaja, da je lahko sporno, da je imel *Brnikar*, ustanovitelj Brnika, kako zvezo s Poženiškimi. Seveda ob upoštevanju dejstva, da je imel Brnik svoj dvorec. Ustanovljen naj bi bil v istem letu kot velesovski samostan. Ni pa to edina razlaga, ki opredeljuje termin Brnik in ga umešča v prostor. Kasneje v poglavju Nastanek vasi in razvoj imena podrobneje predstavim okvirno zgodovino Spodnjega Brnika.

Slika 2: Fernig na vojaškem zemljevidu

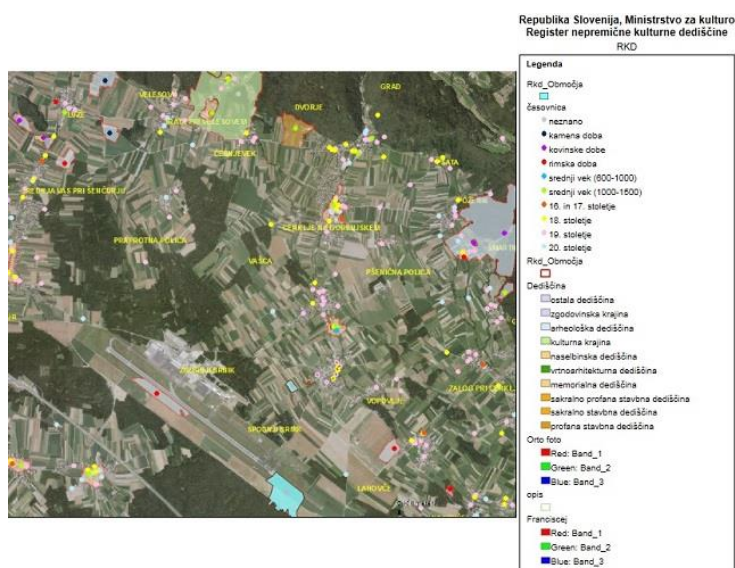
Prvotna vas Brnik je nastala že v trinajstem stoletju, ko se na Zgornjem Brniku pojavi oblika gručastega naselja z gotsko cerkvijo. Prva omemba je tako iz leta 1238, čeprav se zametki⁹ vasi kažejo že v šestem in sedmem stoletju, ko so na to ozemlje prišli naši predniki Slovani. Sem pa niso prišli sami, ker so jih spremljali Lahi, ki so nedaleč proč, na ozemlju današnjih Lahovč, ustanovili svojo vas Lahovče. Še bolj pa je bilo odločilno obdobje zgodnje krščanske dobe v devetem stoletju, ko so naš kraj in bližnjo okolico obiskali oglejski patriarhi in ljudi prepričali v »pravo vero«, prav tako tudi njihove zemljiške gospode (Gregorc 2011: 33). Kot simbol spreobrnjenja v krščansko vero so jim dovolili, da so postavili kapelo v bližnji gozd, na mesto današnje cerkve sv. Simona in Juda

⁸ Brnikar je bil prvi fevdalec na tem področju, po njem pa naj bi po ustnem izročilu dobila ime tako Spodnji kot Zgornji Brnik. Ustno izročilo namreč pripoveduje, da je imel Brnikar na tem področju veliko posesti, na katerih se je poleg vasi Spodnji Brnik dvignila tudi vas Vopovlje.

⁹ Na široko o zametkih vasi Spodnji Brnik v publikaciji cerkve ob njeni 500. letnici iz leta 2011.

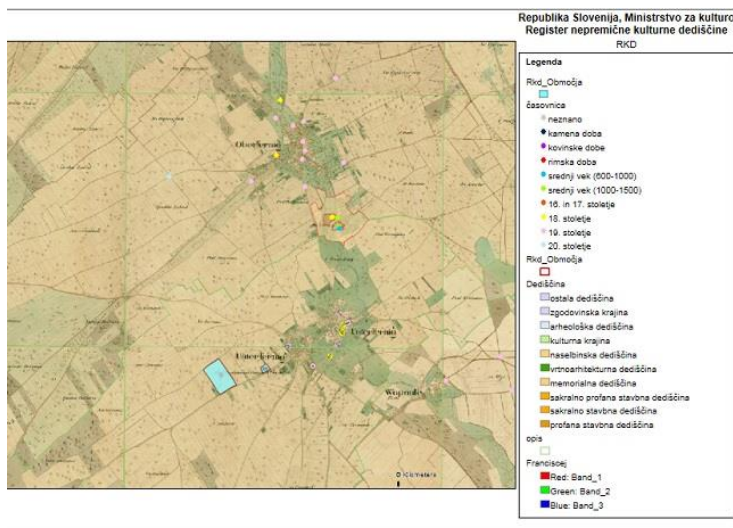
Tadeja. Kapela je bila obdana s pokopališčem¹⁰. Kar bi vzdržalo še danes, saj je eno izmed ledinskih imen groblje. Po mojih domnevanjih je bilo v antični dobi pokopališče precej bolj oddaljeno od cerkve kot je od leta 1973 dalje, ko je bilo zadnjič preurejeno.

Glavni problem poglavja o zgodovini Spodnjega Brnika se mi zdi v tem, da so si v nasprotju lokalna/zgodovinska dejstva in register kulturne dediščine. V registru kulturne dediščine je bolj ali manj vse vneseno z zamikom in vse spada v kasnejše zgodovinsko obdobje, kot je v resnici nastalo. Najprej sledi prikaz iz registra in nato splošni primer pokopališča na Spodnjem Brniku.

Slika 3: Pregled kronologije kulturne dediščine Spodnjega Brnika (splet, 5. 3. 2015)

¹⁰ Hkrati Josip Ciperle v Kranjski deželi navaja, da je bil že takrat pomemben kolektivni spomin, v smislu pokopa umrlih prednikov. Točen navedek: »Na mestu, kjer sedaj stoji cerkev, je bil v davni preteklosti menda vrtec, krog njega pa zelo zaraščen gozd. Vrčiček so rabili domači prvi Kristjani v pokopališče. V nji so imeli Luterani nekaj časa svoje pridige.« (Ciperle 1899: 77)

Slika 4: Pregled kronologije kulturne dediščine Spodnjega in Zgornjega Brnika v franciscejskem katastru (splet)

Opomba: iz registra kulturne dediščine je razvidno, da je pokopališče domnevno iz devetnajstega stoletja, vendar to ne bo vzdržalo, saj je na pokopališču pokapanih zelo veliko ljudi, v najrazličnejših pozah. Nekateri so z glavo obrnjeni proti cerkvi, drugi ležijo na trebuhu in so obrnjeni z glavo proč od cerkve. Po mojem mnenju niso bili vsi pokopani enakega stanu in je že takrat vladala hierarhija, v smislu, da so bili tisti, ki so bili pokopani z glavo proti kapeli¹¹ pomembnejši od tistih, ki so ležali na trebuhu in bili z nogami obrnjeni proti kapeli. S pregledom literature že v letu 2011 sem ugotovila, da je bilo tukaj pokopališče do leta 1600, nato so ga začasno opustili in ga ponovno uvedli, ko je po cerkljanski fari začela pustošiti kolera, torej okoli leta 1700. Skozi celotno zgodovino je vas povezovala »memorialna dediščina«, predvsem skozi ustno izročilo, da naj bi kraj ime dobil po graščaku *Brnikarju*. V tem kontekstu Brumen opozori na dejstvo, »da se socialni spomin ohranja s pomočjo konceptualizacije časov« (2000: 10) in »skozi pripovedi o »dobrih starih časih«, v katerih je nekdanje življenje pogosto opisano hkrati težko in lepo« (2000: 198). Našim prednikom je bilo precej težje začeti in zasnovati življenje na tem področju. Čeprav so že takrat uporabljali pripomočke, ki so jim omogočali lajšanje življenjskih procesov. Hkrati so orali ledino našega življenjskega prostora.

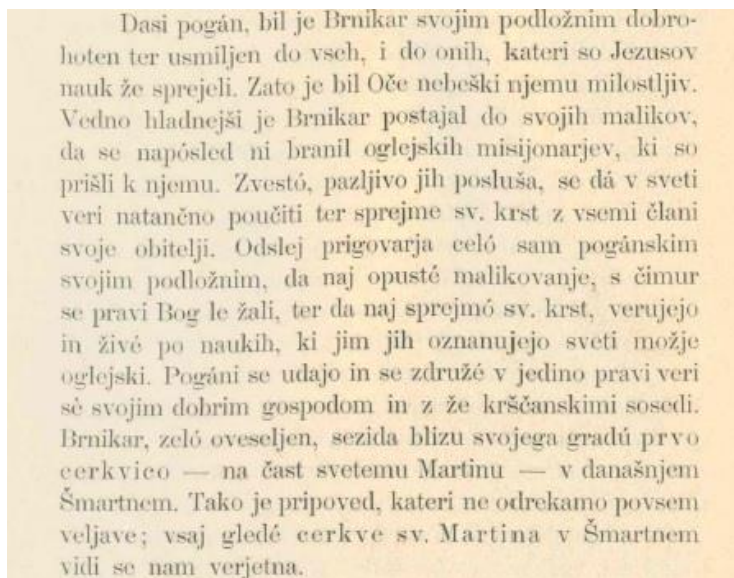
¹¹ Proti kapeli, danes razumemo: Z glavo obrnjeni proti cerkvi.

navaja, da naj bi ime *Brnikar* izviralo iz srednjeveškega imena *Weringer* ali *Werniger*, zapisano tudi *Beringer*, kar je že zelo blizu *Bernikarja* (2004: 51).

V spominu domačinov je še do današnjih dni usidrana predstava, da dokler seže oko, je bilo takrat vse od graščaka *Brnikarja*. Borut Brumen opozarja, da so »pripovedovalci te zgodbe ... sami doživeli, slišali o njih in jih zaradi pozabljanja priredili ali spremenili v svojem spominu« (2000: 194). Koliko pa so te zgodbe resnične, je danes še vedno vprašanje časa. Je graščak *Brnikar* zares živel v Poženiku ali ni mogoče živel tukaj na Brniku, v dvoru Brnik? Janez Močnik navaja možno tezo, kako naj bi graščak živel na tem področju, istočasno pa Ivan Lavrenčič zapiše že leta 1890:

»... stala na prijaznem *holmncu* graščina – dom *brnikarjev*; pod gradom pa, kjer je vas Poženik, bili so tečni pašniki in lepe pristave.«

To še dodatno podkrepi z zapisom ustne pripovedi o nastanku cerkve sv. Martina v Poženiku (Lavrenčič 1890: 25).

Dasi pogán, bil je Brnikar svojim podložnim dobrohoten ter usmiljen do vseh, i do onih, kateri so Jezusov nauk že sprejeli. Zato je bil Oče nebeški njemu milostljiv. Vedno hladnejši je Brnikar postajal do svojih malikov, da se napósled ni branil oglejskih misijonarjev, ki so prišli k njemu. Zvestó, pazljivo jih posluša, se dá v sveti veri natančno poučiti ter sprejme sv. krst z vsemi člani svoje obitelji. Odslej prigovarja celó sam pogánskimi svojim podložnim, da naj opusté malikovanje; s čimur se pravi Bog le žali, ter da naj sprejmó sv. krst, verujejo in živé po naukih, ki jim jih oznanujejo sveti možje oglejski. Pogáni se udajo in se združé v jedino pravi veri sê svojim dobrim gospodom in z že krščanskimi sosedi. Brnikar, zeló oveseljen, sezida blizu svojega gradú prvo cerkvico — na čast svetemu Martinu — v današnjem Šmartnem. Tako je pripoved, kateri ne odrekamo povsem veljave; vsaj gledé cerkve sv. Martina v Šmartnem vidi se nam verjetna.

Slika 6: Ustno izročilo o nastanku cerkve sv. Martina v Poženiku (V Lavrenčič: Zgodovina Cerkljanske fare iz leta 1890)

Vse lepo in prav, vendar vse skupaj zmoti dejstvo, da je na Zgornjem Brniku gotovski dvor Brnik, okrog njega pa gručasto naselje. Zato je možno, da so takratni prebivalci pripadali zemljiškemu gospodu bodisi iz Poženika bodisi z Zgornjega Brnika. Vendar pa ne vemo točno, kdaj so prešli izpod okrilja enega dvora pod drugega, če sploh kdaj so. Samo prvotno naselje je locirano na srednjeveško jedro na zgornjem Brniku, ki je tudi arheološka dediščina zaradi tipične srednjeveške zasnove naselja, lociranega med dva potoka. To je razvidno iz zemljevida kulturne dediščine na območjih Zgornjega in Spodnjega Brnika.

Nedvomno pa so sprva pripadali prvi brniški cerkvi, ki je bila gotska cerkev na Zgornjem Brniku. Poleg rednih dajatev¹² cerkvi in dvoru so morali opravljati tudi tlako, ki pa je na tem območju poleg poljedelstva in živinoreje pomenila tudi izkopavanje prsti in rečnega blata. Brnik je torej lahko ime dobil ali iz *brn* – rečno blato ali iz *brnja* –njivska rodovitna prst. Lahko pa tudi iz obeh teh pojmov. Zelo je verjetno, da ime izhaja iz termina *brnokop*, kar pomeni kopati prst za dvigovanje parcel, na katerih so živeli. Za obveznost pri tlaki so morali kopati rečno blato ter tako regulirati in poglobljati¹³ potok Mlinščico. Tlaka pa ni bila povezana samo s prstjo. Na veliki torek je bilo treba iti v gozd, kjer so tlačani in svobodni kmetje pripravljali drva. Na veliko sredo pa so morali pripraviti hrano za živino in pospraviti okoli svojih kolib/hub. Zadnje tri dneve v velikem tednu je bilo dela malo. V cerkev so hodili zjutraj, zvečer pa k božjemu grobu (povzeto po Ilija Lojze, Gospod Šimen).

Sledi primer dobro opravljene tlake, povezane s prstjo. Ko so skopali tako imenovani suhi graben, so si naredili veliko uslugo, saj so si rešili domovanja pred naraslo vodo in si še speljali vodo do polj, da so lahko namakali svoje njive. Od tod tudi izhaja termin *brnjav*, ki pomeni »umazan«. Ampak ne v današnjem pomenu besede umazan, temveč v pomenu biti umazan od prsti. Tako lahko na tem mestu ugotovimo, da je bila ena izmed prvih dejavnosti na tem območju poleg kmetijstva in poljedelstva kopanje prsti – razumljeno kot opravljanje tlake ob bližnjem dvoru, čigar graščakovo ime je še vedno velika neznanka. Resda se je celotna gospoda tukaj naslavljala z *brniški*, vendar o

¹² Glej članek Boža Otorepca in popis v urbarju spodnjebrniške cerkve.

¹³ Regulirati potok zaradi lege naselje na poplavnem območju. Več je razvidno iz zemljevida.

tukajšnjem imenu Brnikar ni ne duha ne sluha. Zgodovinski viri pa navajajo, da so imeli tukaj tudi grofje Andeški svoje vazale.

Vedno bolj se na tem mestu odkriva dejstvo, da je, kot vse kaže, posledica tlake v srednjem veku. K temu so me še posebej napeljala dejstva, da se možne razlage in legende med seboj ne izključujejo, temveč dopolnjujejo. To naj podkrepim z dejstvom, da je potok Mlinščica že takrat poplavljal. To tezo podkrepijo arheološke raziskave, ker so morali cerkev na Zgornjem Brniku nekoliko prenoviti. Od prvotne¹⁴ cerkve sta se ohranila zakristija in zvonik, datirana v predromansko dobo. V letu 2000 so bile izpeljane raziskave in izkopavanja, ki so jih arheologi izrabili kot argument za dokazovanje meja kranjske prafare¹⁵ (Sagadin 2013: 249). Glavna značilnost prafar je bila v tem, da so grobovi oziroma pokopališča na mejah prafare. Kraji, ki so »zelo« oddaljeni od centra prafare, kot je na primer Kranj, so imeli svoja pokopališča, hkrati pa je treba upoštevati, da takratna prometna infrastruktura ni bila tako razvita, kot je danes. Mnoge ceste so bile razrite in polne lukenj. Poleg tega je na vprašanje pokopa vplivala tudi hierarhija med samimi tlačani, nekaj svobodnimi kmeti in fevdalci. Zato domnevam, da so svoje umrle prednike pokopavali v gozdu, da so počivali v miru in bili proč od živih. Domnevam, da so stan ločili po različnem položaju pokopanega in stvarmi, ki so jim jih dali zraven. Žal se je v grobnici ob prvi brniški cerkvi ohranilo zelo malo okostij in predmetov prav zaradi prsti *brnje*. Iz arheoloških izkopavanj in raziskav je razvidno, da je prst *brnja* zelo ilovnata. Vode ne zadrži na površju. Zato se na predelu groblje tudi ni ohranilo toliko pomembnega arheološkega materiala, iz katerega bi še natančneje spoznali prvo poselitev spodnjebrniške pokrajine.

Tako so bili takratni prebivalci primorani kopati razbremenilni graben¹⁶, ki ob povečanih padavinah preusmeri odvečno vodo proč od naselja, možno pa je tudi, da so jo hranili v razbremenilnem grabnu zato, da bi, če bi jim je slučajno zmanjkalo v potoku, spustili zapornice in spustili vodo do mlinov in žag na vodni pogon. Iz enotnega Brnika je

¹⁴ Prvotna je prva brniška cerkev, locirana na mesto današnje zgornjebrniške cerkve, gotskega nastanka.

¹⁵ Prafare oziroma tako imenovane pražupnije so bile prva cerkvena organizacija oglejskega patriarhata na našem ozemlju (Jamnik 2005: 17).

¹⁶ Razbremenilni graben je suh graben, ki so ga prebivalci zgodnje cerkljanske fare skopali zato, da bi odvečno vodo preusmerili proč od naselja in polj. Če citiram Lavrenčiča (1890: 2–3). : »Ker je bila (voda) nekdej polju zelo nevarna, napravili so že davno /.../ tako zvani suhi graben, od Grada do Brnikov, da si sama izbere še tretjo strugo.«

leta 1428, ko se je dejansko ločil od Zgornjega Brnika, nastal Spodnji Brnik (Gregorc 2010). Možno pa je, da je samo naselje začelo nastajati že nekoliko prej.

Istočasno opazujemo opredelitev termina *Brnik* s pomočjo etimološkega slovarja slovenskih zemljepisnih imen, kjer avtor navaja, da se kraj *Brnik* deli na Spodnji in Zgornji Brnik. Nahaja se na V 14°29' in S 46°14'. Reče se na Brniku, iz tega pa izhaja pridevnik *b'niški*. Prebivalec se imenuje *B'ničan* oziroma *B'ničanka*. Starinski zapisi: *Pernecke* (1238), *Perneken* (1260), *Villa Fornik* (1313), *Ober Perenek* oziroma *Unter Perenek*. Tudi samo ime Brnik je ime za več zaselkov. Poleg tega je v etimološkem slovarju slovenskih zemljepisnih imen navedeno tudi:

»Zelo verjetno enakega izvora, kot je hišno ime Brnik, pri Brniku ... in priimek *Bernik*, v katerem je zapis –er-, namesto –r- ostanek izpred pravopisne reforme v 1. polovici 19. st., kar se mi zdi kar malo verjetno. Prva možnost izpeljave je, da naj bi morda nastalo iz * *bb''rtbnik* – čebelar, kar se ohranja v ruščini *bortnik*; stari češčini *brtnik* – čebelar in kar je izpejanka iz slovaščine *bb''rtb* – štor–panj. Druga možnost je izvajanje iz *bb''rdbnikb'* – prebivalec Brda, tvorbe iz slovanščine *bb''rdo* – hrib, brdo.« Če je katera izmed razlag pravilna, potem, tako trdi Marko Snoj, »se je ime prvotnega prebivalca uveljavilo za ves kraj«. To se zdi tudi meni zelo verjetna razlaga. Manj verjetna se zdi razlaga, po kateri naj bi bilo Brnik prvotno vod. ime., izpeljano iz * *brbnb*, nar. slovensko *Brn* – rečno blato, saj bi v tem primeru pričakovali naglas na priponi. Iz te osnove je gotovo črnogorski kraj, imenovan *Brnjik* (povzeto po Etimološkem slovarju).

Na tem mestu pa mislim, da ima tudi moj domači kraj ime po rečnem blatu, imenovanem *brn*, iz daljše osnove *brnokop*, čeprav Marko Snoj v prispevku z naslovom O imenih Brnik in Pirniče, predstavljenem na konferenci leta 1987, opozarja predvsem na dejstvo, »da v etimološki literaturi že več kot 50 let ni mogoče zaslediti izvornega mnenja«. To sem opazila tudi sama, saj sem na več različnih ali pa istih mestih našla zelo različne razlage krajevnega imena Brnik. Zato se mi vedno bolj dozdeva, da kljub vsemu ustno izročilo z graščakom Brnikarjem na čelu ni tako zgrešeno. »Pripovedovanje zgodb je eden od načinov predstavitev poteka in vsebine časa, pri katerem se pripovedovalci zanašajo predvsem na svoj spomin.« (Brumen 2001: 194) Nemalokrat pa ga ne moremo preveriti. Ker je usten, si ga je pripovedovalec lahko izmislil. Med študijem etnologije sem ugotovila, da lokalne pripovedi, zgodbe, legende igrajo pomembno vlogo pri identificiranju posameznika z določeno skupnostjo in krajem.

Kljub temu da se kot idejnega ustanovitelja vasi še vedno omenja graščaka Brnikarja, pa ne vemo točno, ali je bil res graščak ali ni bil mogoče kak prvi naseljenec na tem področju. Hkrati pa še vedno ni zadostnega števila dokazov, ki bi potrdili nasprotno. Tukajšnja krajina je bila v preteklosti sestavljena iz staroselcev in prišlekov, tlačanov/podložnikov in fevdalcev na eni strani ter naselitvenega prostora t. i. »selišča¹⁷ pod planinami od Kamnika pa vse do Jesenic med najstarejše slovenske naselbine na Gorenjskem« (Otošec 1988: 147) na drugi strani. Krajina je kulturni konstrukt. To pomeni, da sama zase ne more obstajati in da so potrebni ljudje, ki jo spreminjajo, v njej delajo in jo živijo. Ta je na »spodnjebrniškem« primeru nastal z interakcijo staroselcev in slovanskimi predniki današnjih Slovencev. Ko so naleteli eden na drugega, so si izmenjavali različna znanja in spretnosti, ki so jim omogočali obstanek in preživetje. Prav so jim prišla zato, da so znali živeti na ravnini, takrat poraščeni z gozdovi in prepredeni s številnimi strugami hudourniških potokov, ki izvirajo iz krvavškega pobočja.

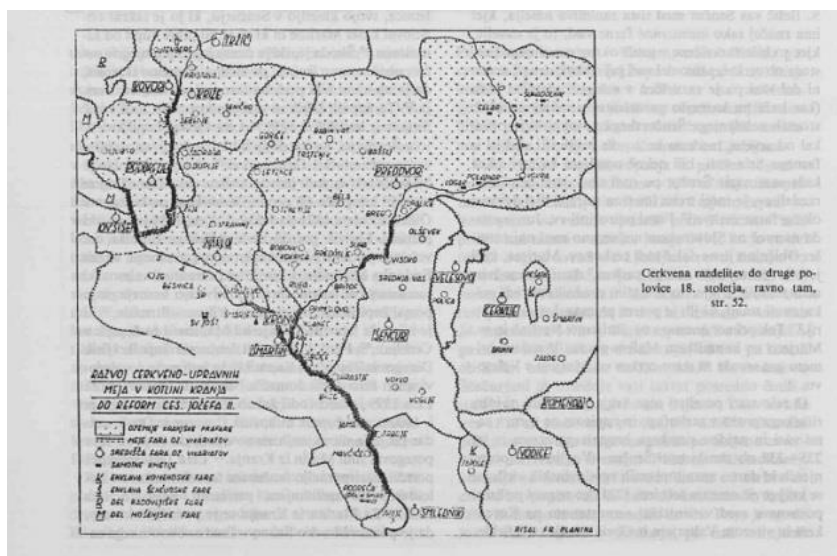
Božo Otošec v svojem članku Šenčur in okoliški kraji v srednjem veku izhaja iz dejstva, da so se Slovani po prihodu na novo ozemlje naselili na že izkrčena ozemlja gozda, ki so jih staroselci uporabljali za polja in svoja naselja. Po vsej verjetnosti so vsi prvotno gradili iz lesa, da so dobili material za gradnjo in kurjavo. Pokristjanjevanje, ki se je končalo z obdobjem nemške kolonizacije, je prineslo na to območje novo razslojeno družbo, sestavljeno iz fevdalcev in podložnikov. Da je res šlo za nemško kolonizacijo, dokazujejo tudi samo krajevno ime Brnik (v nemščini *Fernig*) in priimki (*Fišti* na Spodnjem Brniku). To področje je bilo nato do leta 1918 pod nemško upravno nadvlado; Dunaj – Avstro-Ogrska. S cerkvenega vidika je upravo tukaj uveljavilo središče Oglej. Spodnjebrniška krajina ni zgolj ozadje, temveč ima aktivno vlogo pri interakcijah med prebivalci, vedno je napolnjena s pomeni. Pomen krajini dajejo tudi razporeditev parcel s polji, travniki, gozdovi in naselja. Pomene prispevajo tudi hišna in ledinska imena, še najbolj pa udejstvovanje ljudi.

Spodnji Brnik je naselje, ki ga obdajajo prostrana polja. Razdeljenost zemljiške posesti je razvidna iz zemljevida Zemljiška posest v 14. in 15. stoletju na področju Spodnjega Brnika in okolice. Spadali so pod dvor Brnik ali pa Poženik in bili kot

¹⁷ Selišča po Milku Kosu pomenijo ozemlje, ki je naseljeno in obdelano s strani ljudi. Uvrščamo jih pod splošno značilnost kolonizacijske zgodovine. Zgodovina kolonizacije ni strogo ločena od drugih panog historične vede. Politična zgodovina, širjenje krščanstva, historična topografija in geografija ... (Kos 1940: 26)

podložniki sprva podrejeni svojemu graščaku Brnikarju, kasneje pa najprej Andeškimi¹⁸ grofom s podrejenimi nižjimi plemiči, imenovanimi Vitezi. Ti so bili tako iz Zgornjega Brnika kot iz Poženika. Tako še vedno ni razvidno, h kateremu dvoru je v takratnem obdobju spadal Spodnji Brnik. Po izumrtju Andeške dinastije grofov se je njihova posest razdelila na Ortenburžane¹⁹ in Celjske²⁰ grofe. Kasneje pa je z izumrtjem obeh dinastij prešla pod oblast Habsburžanov (Zemljiška gospodstva povzeta po Otorepec 1988).

Glavno sodno oblast na tem območju je imelo v šestnajstem stoletju kamniško deželno sodišče, medtem ko je imel samostan v Velesovem lastno sodno oblast. Postaviti ga je namreč ukazal Dunaj, da bi nadzoroval oblast nemških vladarjev in škofij, tudi prafar na tem območju. Slovenske pokrajine so bile v srednjem veku pod oblastjo nemških vladarjev, ki so podeljevali velike komplekse naše zemlje raznim škofijam (Otorepec 1988: 147). Sem pa so naseljevali tudi svoje podložnike.

Slika 7: Cerkveno-upravne meje v okolici Spodnjega Brnika (splet)

Sočasno z novo vasjo Spodnji Brnik, v tistem obdobju *Pernecke* (leta 1238), je Dunaj ukazal ustanoviti nov samostan dominikank pri svoji stari cerkvi sv. Marjete v Velesovem in mu podaril veliko svoje dedne posesti tudi v Šenčurju in okoliških krajih

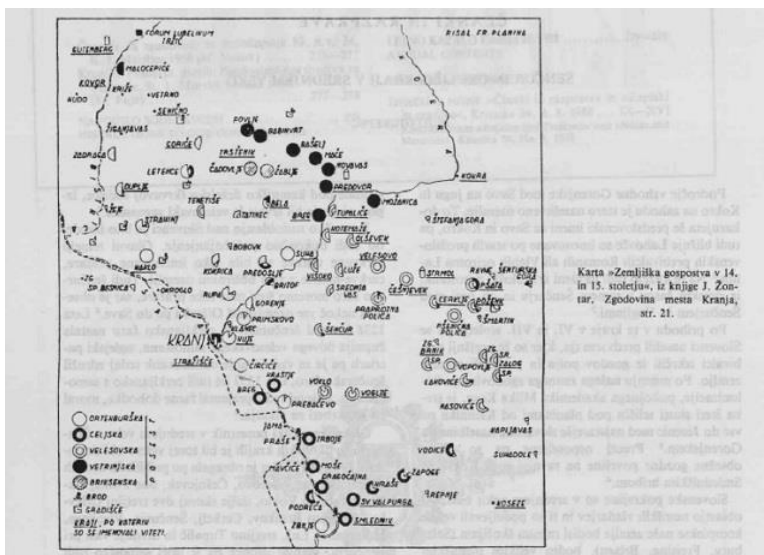
¹⁸ Andeški grofje so svoj sedež imeli v Kamniku, kjer so imeli tudi kovnico denarja. Na tem področju so se pojavili že 12.–13. stoletju, v navezavi z Meranskimi grofi. Svojo zemljo so imeli tudi v Poženiku in Vopovljah.

¹⁹ Ortenburžani so imeli v dvanajstem stoletju na Zgornjem Brniku dvajset svojih podložnikov (Lavrenčič 1890: 24).

²⁰ Celjski grofje od leta 1341. Pred tem Žovnške.

(Otošep 1988: 147). Ustanovno mašo je leta 1382 podelila Katarina Ortenburška ob spremstvu dvajsetih duhovnikov. Hkrati je za vzdrževanje ustanove podelila kar osem kmetij v Češnjicah, Spodnjem Brniku, Srednjem Zalogu, Lahovčah, Pšati in eno kmetijo v Voklem (Otošep 1988: 155).

Leto 1238 je bilo ključnega pomena, saj je pomenilo novo cerkveno-upravno razdelitev na območju cerkljanske in šenčurske fare. Med njima je namreč nastala župnija novega velesovskega samostana. Od leta 1238 je bila za življenje dominikank odgovorna šenčurska fara, sto let kasneje pa tudi cerkljanska fara. Tako je oglejski patriarh leta 1353 podaril samostanu tudi cerkljansko faro, saj je presodil, da ima zadosti dohodkov in mu je plačevanje vikarja predstavljalo samo strošek. Tedaj je bilo določeno, da farni dohodki cerkljanske fare pripadajo samostanu v Velesovem (povzeto po Otošep 1988). Zemljiški posestniki pa niso bili samo grofje in njihovi vitezi, temveč za njihov nadzor tudi samostani in gradovi v bližnji okolici. Že v takratnem obdobju sta skušali nadzorovati cerkvena in zemljiška uprava druga drugo. Glavni zemljiški posestnik v srednjem veku v Šenčurju in okoliških krajih je bil torej velesovski samostan, hkrati pa se v isti vlogi pojavljajo tudi dvor Brnik in dvor Poženik. Njegova posest je po približnih ocenah obsegala skoraj vso vas Velesovo, Češnjevek, obe Polici, Vašce, Voglje in Voklo, dalje skoraj dve tretjini Olševka, polovico Brnikov, Cerkelj, Šenčurja, Visokega, Hotemaž in Luž, tretjino Tupalič in Srednje vasi pri Šenčurju, manjše drobce pa je imel samostan tudi drugod (povzeto po Otošep 1988: 147). Ob prazniku so okoliški dvori samostanu poklanjali podložniške kmetije. Tako je leta 1382 Katarina Ortenburška podelila mašo v samostanu z dvajsetimi duhovniki in poklonila samostanu osem kmetij, med drugim tudi na Spodnjem Brniku (Otošep 1988: 155). Dajatve samostanu so bile denarne in v pridelku.

Slika 8: Zemljevid Zemljiška posest v 14. in 15. stoletju na področju Spodnjega Brnika in okolice

Iz zemljevida Zemljiška posest je razvidno, da je veliko nižjega plemstva za dobro opravljeno vojaško službo dobilo posest. Ti vitezi so se imenovali po krajih, ki so v zemljevidu podčrtani ter so jim bili zvesti in podložni. Ti nižji plemiči so se imenovali ministeriali in so bili upravniki njihovega gradu. Po deželi pa so hodili tudi roparski vitezi, ki so jim ukradli že dobljeno bogastvo – to so bili črni vitezi in pripadniki drugih gradov, ki so ustrahovali tako nižje plemstvo kot tlačane. Kakšnega so tudi ubili, zato da so še dodatno razširili svoje premoženje. Če je bilo za nižje plemiče in fevdalce značilno, da so imeli tudi panje (čebelarstvo), da so se ukvarjali s peko prest in da so imeli svoje mline, pa za navadno tlačansko hubo v srednjem veku to ni veljalo.

V srednjem veku nobena huba tlačana ni imela mlina, temveč so morali moko kupovati od svojih zemljiški gospodov oziroma so jo dobili v zameno za pšenico. Samostani in dvori so bili v tem kontekstu izjema. Mline so ustanovili že ob svojem nastanku. Čeprav niso imeli vsak svojega mlina, jim je pojem mlinarstvo²¹ bil znan že pred nemško kolonizacijo. Z obdobjem nemške kolonizacije so višji fevdalci, Andeški grofje, sem naseljevali svoje podložnike iz drugih fevdov in tako germanizirali to področje. Sočasno pa so vsi bili dokončno pokristjanjeni. Oglejski patriarhi so jim, potem ko so jih

²¹ Mlekarna je v tem primeru razumljena kot prostor za shranjevanje mleka.

²¹ Vkopana klet z obokanimi stropi; 1

pokristjanili, dovoli postaviti kapelo. Najbrž sta bila njena patrona ista kot pri današnji cerkvi. Zgodovina cerkve na Spodnjem Brniku se začne že v antični dobi, ko so tukajšnji domači kristjani vrtiček rabili v pokopališče, oziroma navedeno po Ciperle (1899: 69), na mestu, kjer sedaj stoji cerkev, je bil baje v davni preteklosti vrtec, okrog njega zelo zaraščen gozd. Ob prihodu Slovanov na to območje je bilo treba izkrčiti nekaj gozda, da so dobili nova polja in bivalne površine. Ker so si za svoje domove postavljali lesene kolibe, so potrebovali žage in sekire. Žaga in sekira sta atributa sv. Simona in Juda Tadeja. Prvotna dejavnost je bila tudi lesarstvo, saj so si prebivalci postavljali lesene kolibe za svoja domovanja.

Dvestoletno obdobje miru pa ni trajalo dolgo. Sem je prihrumela osmanska vihra in uničila vse, kar ji je bilo v napoto. Kranjsko so ogrožali turški napadi, zato so se kranjski stanovi odločili, da je dovoljeno in potrebno odvzeti cerkvam premoženje zaradi obrambe Kranjske. Od vsega premoženja (šestindvajset zlatih goldinarjev) so lahko spodnjebrniški cerkvi odvzeli le šest zlatih goldinarjev, ker ji jih je bil dvajset že dolžan velesovski samostan (Gregorc 2011: 15). V tem obdobju je svoje ime dobil Krvavec²², prebivalci okoliških krajev pa so se posluževali različnih taktik in izogibanj Osmanom. Okoli cerkljanske cerkve sv. Marije »Vnebovzete« je bilo obzidje – cerkev se je torej organizirala v tabor. Prebivalci bližnje okolice Spodnjega Brnika so se v tem času obveščali med seboj z zvonovi in kresovi. Ko so zagledali ogenj na okoliških hribih, so bežali v gozdove. Osmane so stereotipizirali kot: velike »turške napade, ropanja in prisilne odgone v sužnost kmetov ter predvsem mladih fantov«. Prvič so Osmani pridrli tod mimo na začetku junija 1471, ko naj bi porušili tudi samostan v Velesovem (Otošec 1988: 147). Okoliško prebivalstvo se jim je skušalo izogniti na najrazličnejše načine.

Bežali so v gozdove in k cerkvi sv. Simona in Juda Tadeja. Ker pa je sočasno nastopilo tudi obdobje luteranstva, so cerkev večkrat ponovno posvetili (za več informacij glej publikacijo ob 500. letnici cerkve). Znano je leto 1526, ko je bila cerkev posvečena sv. Urbanu. V tem času so morali gojiti in oddajati grozdje samostanu v Velesovem, seveda poleg ostalih obveznih dajatev. Da so to lahko izpeljali, so uporabljali različna orodja in pripomočke. Eden izmed teh pripomočkov je bil lesen kol, v narečju imenovan »vereja«. Na tem mestu lahko opazimo, da se »vereja« ne pojavi samo v ograjah ob domačijah,

temveč tudi pri vsakodnevnem opraviilu na polju, sploh ob košnji, ko so kmetje ob lesenih kolih zbirali seno. Simbol Spodnjega Brnika je bila »vereja«. Poleg tega so imele Cerklje za simbol vasi mačka, Dvorje kravo, Grad pa kozo (Občina Cerklje na Gorenjskem 2013: 12). Iz tega je razvidno, da so se stereotipi spreminjali/menjvali skozi čas. Sprva je bil stereotip za Brnik »brnjav«, kasneje pa »vereja«, torej lesen.

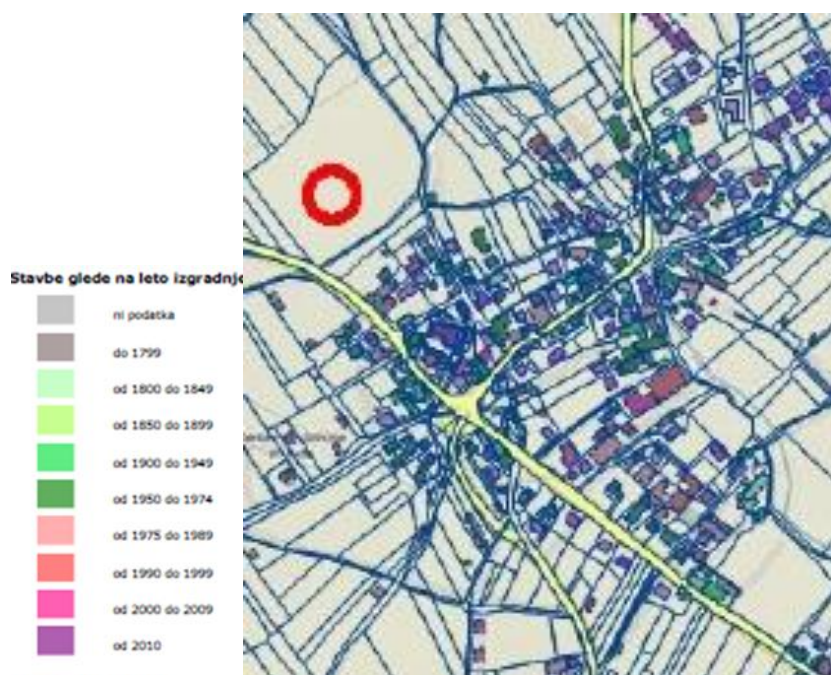
HIŠNA IMENA

Hišna imena označujejo enega izmed vidikov krajevne identitete določenega kraja in širše opredeljujejo dragocen del kulturne dediščine, zgodovine kraja in naroda. Spadajo v del nesnovne kulturne dediščine. Pričajo o zgodovini kraja, njegovih prebivalcih in pripadajočih posestih, prek katerih jim je omogočeno bivanje in delovanje v pokrajini. Torej opredeljujejo način življenja prebivalcev določenega kraja. Starejši domačini se še dandanes poznajo in orientirajo po hišnih imenih, mlajši pa že ne več oziroma jih poznajo zelo bežno ali pa jih tudi ne poznajo. Hišna imena ostajajo pomemben segment v krajevni zgodovini, zato je škoda, da se ne bi ohranila.

Na Spodnjem Brniku so hišna imena nastala iz: priimkov, gospodarskih dejavnosti, s katero so se ukvarjali na domačiji, z značilnosti njihove parcele, iz številke prve hiše v vasi, iz poljščine (sajene na domačiji) in še bi lahko naštevali. Hišna imena razumemo kot identiteto prebivalcev, ki pripadajo točno določeni družini, domačiji, zemljišču in dejavnosti. Čeprav so se priimki že večinoma zamenjali, pa so hišna imena še vedno ostala nespremenjena – le pri hišah, kjer še živijo. Pr' Mlekarju na primer ne živi nihče – hiša je opuščena, a se je hišno ime vseeno ohranilo. Škoda je, da neka domačija, ko nima več lastnika, začne propadati.

Naslednji odstavek najdemo na spletu: (Hišna imena na Gorenjskem: O hišnih imenih):

»Hišna imena spadajo med zemljepisna lastna imena ter poimenujejo naseljeno ali nenaseljeno hišo s hišno številko v naselju ali delu naselja (npr. domačija/kmetija s posestvom, hiša brez posestva ...), ne pa tudi posamezna gospodarska poslopja (npr. drvarnica, hlev ...); v raziskavo so lahko vključena tudi poimenovanja za samostojne pomožne gospodarske objekte, ki niso del domačije (npr. mlin, žaga, stope, sušilnica,...), in skupne vaške objekte (npr. cerkev, župnišče, šola, gostilna, gasilski dom, srenjska sušilnica ...).«

Slika 9: Kronološka datacija hišnih imen na Spodnjem Brniku

Opomba: dejanska kronološka datacija je mnogo starejša od prikazane na zemljevidu. Zemljevid ne prikazuje dejanske datacije, saj so bile hiše na tem področju že prej, vendar po večini lesene. Te se do današnjih dni niso ohranile. Zemljevid prikazuje datacijo od nekako zadnjih 50–70 let, ko so jih začeli graditi. Na okoliškem polju je bilo ogromno jam, iz katerih so pridobivali pesek za gradnjo. Ledinsko ime za jame, v katerih so kopali pesek, je bil »pod«; najbolj znan in najdlje delujoč je bil Barletov pod. Zato je na zemljevidu prikazano, da naj bi največji del naselja nastal v obdobju med letoma 1950–1974, ki je na zemljevidu temno zelene barve. Zelo majhen del je datiran v obdobje 1990–1999, še manjši del v obdobje 1900–1949 in najmanjši del v začetek leta 1800. Ta datacija je zgolj informativna. Po vsej verjetnosti podatki niso bili pridobljeni z opravljanjem terenskega dela po vasi, temveč z zunanjim ogledom stavb in nekim hitrim zunanjim ocenjevanjem same starosti. Kar pa je v nasprotju z ustnim izročilom.

Sledijo tabele z značilnostmi hišnih imen.

Ime domačije	Stara hišna številka	Nova hišna številka	Opomba hišnega imena – izvor	Priimek
Mlekar	7	1	Lastnik domačije je leta 1933 zaprosil oblasti za dovoljenje za mlekarno. Mlekarna je bila zgrajena leta 1937.	Kuster
Blaž	/	2		Pavlič
Zg. Jenka	48	3	Izhaja iz priimka Jenko, mogoče iz številke 1 ali pa imena Janez. Leta 1782 je bila hišna številka 68.	Jenko Kalinšek Gregorc
Zakrajšk	/		Ker je nekje za krajem; stisnjen na	

			majhen kos zemlje v vasi.	
Fišti	51	4	Izhaja iz bavarske besede za jesen.	Kalinšek Lampe
Mošnk	53	5		Stare
Mošnkov mlin	54	6	Šlo je za Mošnkov mlin. Deloval je do leta 1965.	Boštic
Hribar	81	7		Kristanc
Hrle	55	8		Zmrzlikar
Kroparjeva bajta	56? /?	9		
Rope	57	10		Stare Rogel (Rogelj)
Kotnik	58	11	Hiša danes ne stoji več. Zadnji lastnik je umrl brez potomcev	Rebolj

Gregorjevc Gorjevc	59	12	Izhaja iz osebnega imena Gregor; eden izmed možnih potomcev Kroparjev. Izvor domačije je Pri Kroparju.	Koželj
Kropar	60	13	Prvotni lastnik se je sem priselil iz Krope.	Naglič
Rejevc	61	14	Pri Rejovcu iz iskalnika hišnih imen.	Repnik Vrhovnik
Šimnovc	62	15	Izhaja iz osebnega imena Šimen/Simon. Izvor domačije pri Rejovcu (Rejova hiša).	Verbič
Miklavžovc	20	16		Rogelj
Režek	19	17		Rogelj

Čop	18	18	Domačija ima zelo bogato zgodovino. V njej so imeli do leta 1907 gostilno.	Česen
Kovač vas	17	19	Hišno ime izhaja iz poklica kovač.	Lampe
Kveder	16	20	Hišno ime naj bi izhajalo iz priimka.	Zupin
Štefan	75	21	Prvi lastnik Štefan Ilija.	Zalokar
Galjot	15	22	Dva galota v vasi. Ta je pri galot na devencah.	Galjot

Tabela 5: Pregled hišnih števil pri domačijah iz okoli leta 1930 – prvi

Ime domačije	Stara hišna številka	Nova hišna številka	Opomba hišnega imena – izvor	Priimek
Tišlar	14	23	Iz dejavnosti tišlar.	Jereb Gašpirc
Franča	85	24		Žnidar
Tomažovc	13	25	Domačijo je ustanovil Milharjov Tomaž.	Kosec
Milhar	12	26		Remic
Prodan	11	27		Pogačar
Blažek	10	28	Pri Blažu/Pri Blažetu.	Lipar
Kimovc	8	29		Galjot
Adamovc	1	30		Lampe Naglič
Štrukelj	2	31	Ime domačije izvira iz priimka Štrukelj.	Mušič
Ferjan	5	32		Vitnik
Žušn	4	33	V preteklosti je bila gostilna.	Vrtnik
Kovar	66	34	Hišno ime izhaja iz poljščine, ki so jo sejali na polje – redkev. V preteklosti ime: Pær Rehkvárjə.	Kotnik Fajfar
Frjanov Vinko	/	35		Vrtnik
Petrčov Franel	/	36		Fajfar
Rus	3	37	Hišo so podrli	Kristanc

			leta 1876; nova lokacija.	
Kovač	31	38	Prejšnje hišno ime Þær Tórbež. Zaradi tekmovalnosti med vasjo in devnicam tudi tukaj kovač, po ledinskem imenu, kjer domačija stoji.	Naglič
Mihovc	33	39		Jenko Lampe
Šorn	34	40		Jeraj Železnikar
Farovž	35	41		
Mežnarija (Mežnar)	36/90	42	Izhaja iz Spodnji Brnik 42; kasneje prodana in podrta.	Grkman Kristanc
Pavličov/Povličov	86	43	Izvor hišnega imena iz priimka Pavlič.	Štern
Pučman	39	44	Popivanja mladih fantov; pučman – olepšana beseda pijanec.	Rogelj Vrtnik
Švajcar	37	45	Narodnost prvotnega prebivalca.	Koželj Lampe

			Prihajal je iz Švice.	
Zadnek	38	46	Domačije ni več. Sedaj tukaj stoji stanovanjski blok.	Žnidar
Petrca	32	47		Fajfar
Mežnar Bajta	73	48		Grkman Vrtnik
Žvirč	30	49		Dobnikar
Mazi	28	50		Stopar
Kralj	27	51		Ilja
Avman	40	52		Jenko
Žvirčov France	64	53		Kristanc Juhant

Tabela 6: Pregled hišnih števil pri domačijah iz okoli leta 1930 – drugi

Ime domačije	Stara hišna številka	Nova hišna številka	Opomba hišnega imena – izvor	Priimek
Basej	41	54		Porovne
Matiček	26	55		Erzar
Barle	25	56		Burgar
Kovar	24	57	Hišno ime izhaja iz dejavnosti kolarstva.	Koželj
Cembar/Cembanu	52	58		Kšnik (Košnik)
Kaštrun	76	59		Kimovc

Jakopovc	23	60	Ime izhaja iz imena Jakob.	Fon
Pirha	22	61	Hišno ime izhaja iz priimka Pirh.	Hafnar
Na Galjotov	21	62		Ogric
Bolka	45	63		Ropotar
Benadjja	43	64		Žumer Burgar
Recek	46	65		Jenko
Blažetovc	44	66		Naglič Plahuta
Jereb	50	67	Hišno ime izhaja iz priimka Jereb.	Jereb
Sp. Jenka	49	68		Jenko Bobnar
Kovačov Ciril	/	69		Lampe

Tabela 7: Pregled hišnih števil pri domačijah iz okoli leta 1930 – tretji

Hišno ime Pr' Mlekarju

Hišno ime Pr' Mlekarju, hišna številka 1, prej hišna številka 7, se je uveljavilo zato, ker nikjer v vasi ni bilo mlekarne. Pa tudi svoje ni imel nihče. Zato se je vas organizirala in ustanovila »mlekarno«²³ kar v eni podeželski vili. Franc Kuster je leta 1933 prosil za dovoljenje za mlekarno, od tod tudi hišno ime. Tukaj je cela vas skupaj zbirala mleko in ga shranjevala. Kmalu zatem se je pojavil problem s transportom tega v Ljubljano. Za transport je bil določen največji kmet v vasi, ki pa ga je kar s sanmi odpeljal v Ljubljano.

²³ Mlekarna je v tem primeru razumljena kot prostor za shranjevanje mleka.

Ko je odpeljal mleko v Ljubljano, so to vsi vedeli, še posebej pa otroci. Ko je prihajal nazaj, je s seboj prinesel sladkarije in jim jih kasneje delil.

Hišno ime Pr' Blaž

Hišno ime Pr' Blaž se je najbrž uveljavilo iz imena prvega prebivalca hiše. Domačija je nastala tako, da je Blaž Pučman kupil hišo in nato se je hišno ime uveljavilo po kupcu. Verjetno zato, da ga ne bi zafrkavali z izvorom hišnega imena pri Pučmanu. Lahko pa tudi zato, da je imel kje živeti njegov potomec.

Hišno ime Pr' Jenk, od leta 1678 Zgornji in Spodnji Jenk

Za to hišno ime ni čisto jasno, ali izhaja iz osebnega imena prvega prebivalca domačije, torej Janeza, saj lahko izhaja tudi iz stare slovenske številke 1 (Lampe 2015), ki so ji včasih rekli »jenka«, ali pa iz priimka Jenko, lahko pa iz vseh treh razlag hkrati. Lahko gre za prvo domačijo v vasi, ki naj bi po jezikovnih in zgodovinskih virih nastala že v štirinajstem stoletju, ko se je razvil popolnoma nov skupek naselij v današnje vas Spodnji Brnik. Domačijo so dograjevale vse naslednje generacije do leta 1678, ko se je zaradi dveh dedičev, brata in sestre, ločila na dve samostojni kmetiji z njivami in travniki. Okrog leta 1700 je k njej spadalo dvanajst hišnih števil. Prvotna hiša je ostala pri Zgornjem Jenku. Zgrajena je iz skal in z zelo debelimi zidovi. Nad osrednjim prostorom, nad hišo, ima strop lesene tramove. V današnji stari kuhinji, nekdanji črni kuhinji, ima pol metra nad tlemi dvignjeno ognjišče, ki danes vodi v krušno peč, ki se nahaja v hiši. Danes, nekoliko več kot petsto let po nastanku, ima veža še vedno obokan strop, obokana pa je tudi vkopana²⁴ klet. Prvotni hlev domačije pa je danes »Pr' spodnjem Jenku«.

²⁴ Vkopana klet z obokanimi stropi; 15 m stran je potok Mlinščica. Hiše ob potoku je ne smejo imeti zaradi poplavnega območja.

Domačija Zgornji Jenk je bila nekdam del velikega posestva Jenko. Točnega leta nastanka ne poznamo; domneva se, da je nastala kmalu po nastanku vasi Spodnji Brnik oziroma kar med prvimi.

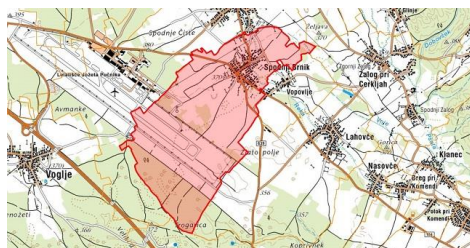
Domačija je nastala leta 1678, ko sta bila dva dediča, brat in sestra. Sestra Marina Jenko (vdova) je dobila hišo, njen brat pa je podedoval hlev. To se je zgodilo pred nekako štiristo leti. Oba sta dobila tudi zemljo. Ko se je k hiši priženil Primož Kalinšek (iz Poženika, leta 1678, poročen z Marino Jenko), se je kmetija razdelila na dva dela. Hči je dobila del kmetije in tako je nastal »Górni Jênka« (navaedeno po podatkih, zbranih ob popisu Hišnih imen v Občini Cerklje na Gorenjskem za kraj Spodnji Brnik). Vsaka naslednja generacija jo je dograjevala. Grajena je iz skal in ima dvignjeno ognjišče, ki pa je danes nekoliko nerazvidno (vhod za zakuriti peč). Bila je gruntarska kmetija. Tudi v današnjih časih je še zelo velika.

PRIIMEK JENKO

Priimek Jenko se je na Slovenskem pojavil že v petnajstem stoletju, predvsem z namenom, da so se ljudje prepoznavali in identificirali med seboj. Na ta način so se sporazumevali. Izhajal naj bi iz nemščine, imena Johannes, v slovenščini pa iz imena Janez, lahko tudi Janko ali pa Jan, v preteklosti Jen. Ker pa se je tudi skozi preteklost današnja slovenščina razvijala, v bistvu na Spodnjem Brniku izhaja iz takratne številke ena – jenka. Domneva se, da je bila hiša pri Zgornjem Jenku prva hiša v vasi, ki pa jo je seveda gradilo več generacij. Ker je šlo sprva za manjšo hišo, že takrat grajeno iz kamnja, se je v priimku pojavila končnica (-ko). Takrat je bilo pod njo dvanajst hišnih števil. Do tega je prišlo zaradi zadolževanja.

Za ostala hišna imena nisem našla toliko podatkov.

LEDINSKA IMENA

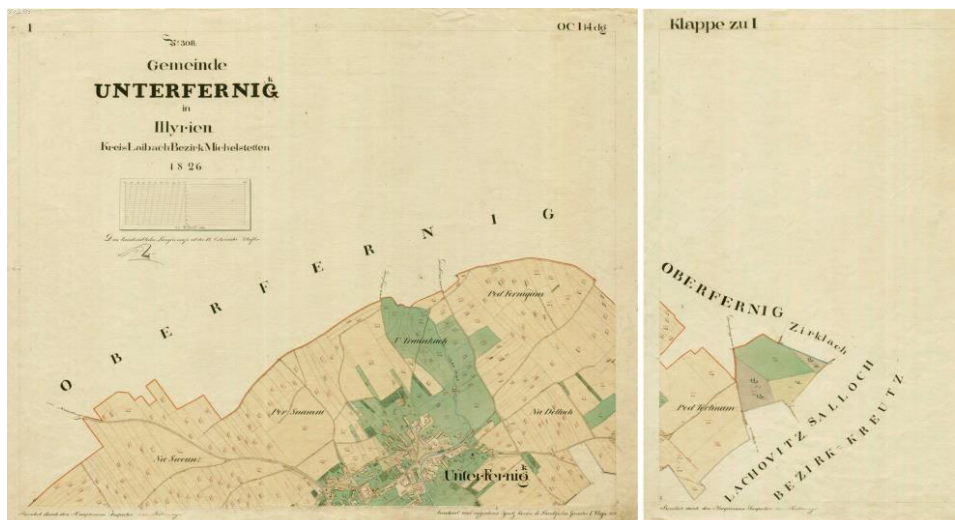
Zemljevid 3: Območje katastrske občine Spodnji Brnik, k. o. 2116

Ledinska imena pomenijo lokacijo, kjer se nahajajo polja, travniki in gozdovi ter imajo točno določena imena, povezana z značilnostjo okolice, v kateri se nahajajo, oziroma z dejavnostjo v kmetijstvu, na primer senošet. Hkrati omogočajo interpretiranje krajevne zgodovine in način življenja domačinov danes in v preteklosti (Rižnar 2014: 1). Iz njih lahko razberemo tudi značilnosti kolonizacije, zgodovino kraja in ljudsko miselnost. Po SSKJ ledinsko ime izhaja iz termina *ledina*, ki pomeni: -e ž (i) **1.** neobdelana zemlja: kopati, orati ledino; krčenje ledine / neobdelana ledina; pren., ekspr. V tej stroki je povsod še trda ledina; orati ledino kritike, v kritiki // opuščena, s travo zarasla njiva: kjer je nekoč raslo žito, je zdaj ledina; visoka trava na ledinah / pustil je zemljo v ledino, ni je več obdeloval **2.** star. s travo porasel svet: ledine so že zelene ♪ (spletni slovar; 10. 5. 2015).

V nasprotju s slovarsko opredelitvijo na Spodnjem Brniku pomeni ledina obdelano zemljo, obdelane njive z neko skupno lastnostjo. Kljub temu da je katastrska občina Spodnji Brnik dokaj majhna, pa v njej prevladuje zelo veliko število ledinskih imen.

Ledinska imena so se kot metode kolonizacijske zgodovine močno uveljavile konec devetnajstega stoletja. Pri nas je bil njihov glavni snovalec Vladimir Levec. V kategorijo krajevnih imen moramo šteti tudi ledinska imena, ki predstavljajo neprecenljiv pripomoček za študij kolonizacijske zgodovine (Kos 1940: 28). Skozi raziskave kolonizacijske zgodovine spoznavamo probleme, s katerimi so se srečevali prebivalci pri obdelovanju polj, opazujemo lociranje naselja v prostor in pripadajoče polje, gozdove in ostale površine, na katerih so se preživljali prebivalci tega območja. S pomočjo ledinskih imen spoznavamo neko miselnost prebivalstva. Na primer: groblje – kamen težko obdelovanje

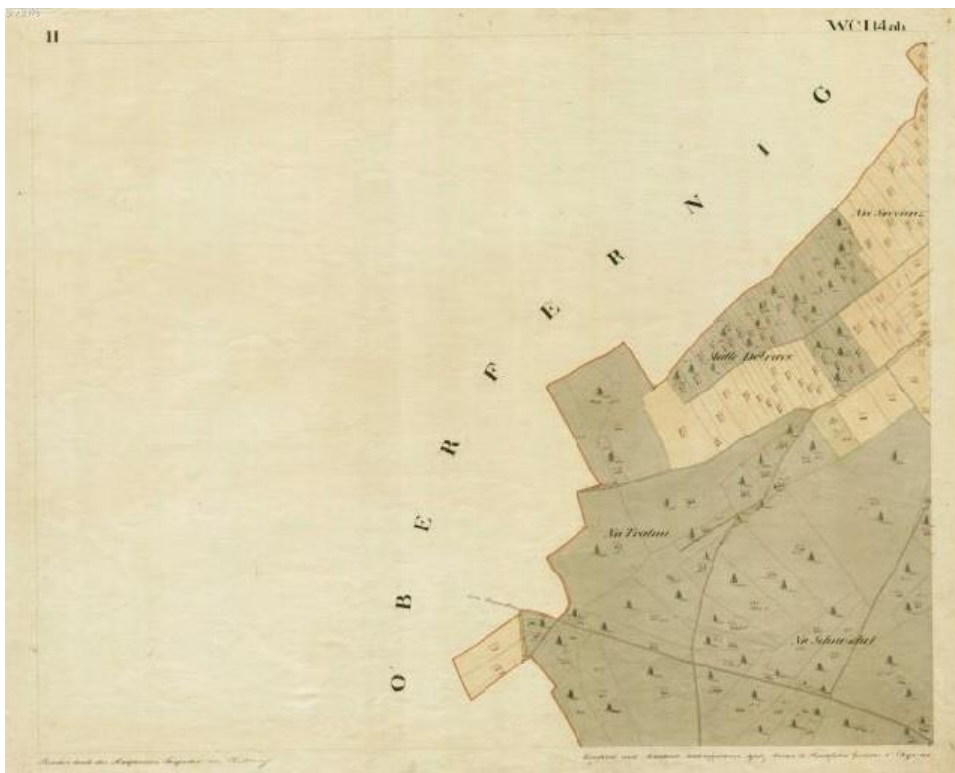
zemlje, ciganska pot – ne sprejemanje »ciganov/fehtarjev«, cerkvena pot – polja v bližini cerkve, Pr' Jenkov lip – priznavanje simbola slovenskega naroda in imenovanje lastnika drevesa.

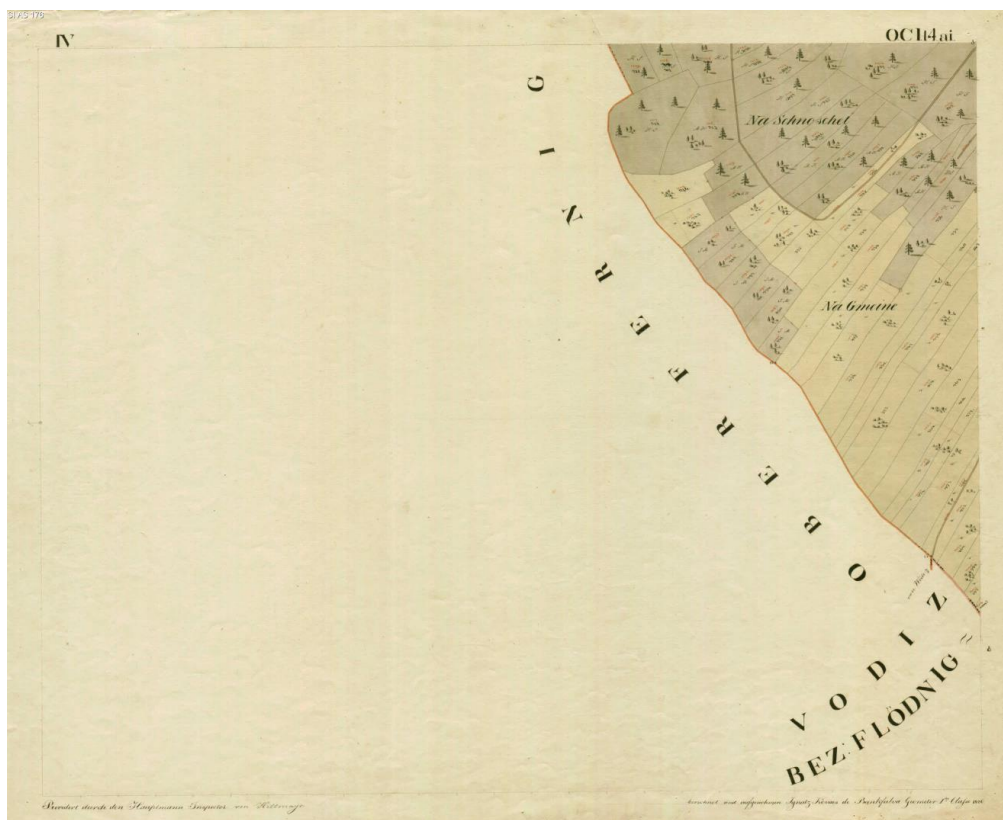
Slika 10: Ledinska imena v katastrski občini Spodnji Brnik – franciscejski kataster (1)

Slika 11: Ledinska imena v katastrski občini Spodnji Brnik – franciscejski kataster
(2)

Slika 12: Ledinska imena v katastrski občini Spodnji Brnik – franciscejski kataster
(3)

Slika 13: Ledinska imena v katastrski občini Spodnji Brnik – franciscejski kataster (4)

RAZLAGA LEDINSKIH IMEN

❖ »Nad cerkvenim potom in Pod cerkvenim potom«

Ledinsko ime predstavlja lego polja na isti/nasprotni strani cerkve sv. Simona in Juda Tadeja. Nad cerkvenim potom pomeni, da polja ležijo ob isti strani kot cerkev in jih z ene strani omejuje cerkev, z druge pa predel polja, imenovan groblje. Pod cerkvenim potom pa pomeni lego polja na nasprotni strani cerkve. Danes teh dveh terminov ne uporabljamo več, temveč rečemo Pri Cerkveni poti, narečno »H'Cerkl«.

❖ »V delih (v del/delcih)«

- ❖ »Na hribih«
- ❖ »Pr' prški poti«

❖ »Džiška pot (nad Džiško potjo/pod Džiško potjo)«

❖ »Za ježam«

Po mnenju sovaščanov naj bi bilo tukaj v preteklosti veliko ježev.

❖ »Na Zvavnc (Pri kromski cest? Kranjski cest)«

Ledinsko ime na Zvavnc (nar.) pomeni lego polja ob glavnici, torej ob glavni cesti, ki je povezovala dva kraja med seboj. V tem primeru med seboj povezuje kraja Mengeš in Kranj.

❖ »Pr' znamju«

Ledinsko ime pomeni neko zahvalo enega izmed kmetov ali pa človeka, ki se mu je na polju kaj dobrega zgodilo oziroma mu je kaj uspelo narediti, zato je v zahvalo na svojo njivo postavil znamenje.

❖ »Groblje (njiva groblje, njiva groblja)«

Po Slovarju slovenskega knjižnega jezika pomeni groblje: -a s (ô) **1.** več grobelj: med grobljem so rasle koprive / od hiše je ostalo le še kamnito groblje **2.** zastar. pokopališče: nihče v vasi ni več pomnil, kdaj so zadnjega pokopali na tisto groblje / staroslovensko groblje grobišče (spletni vir).

Staroslovensko je groblje pomenilo pokopališče. Po vsej verjetnosti je bilo to ledinsko ime prvo, ki se je uveljavilo na tem področju že kmalu po naselitvi tukajšnjega prostora.

V srednjem veku je bilo gozda na tem območju veliko več. Ker ljudje niso pričakovali, da ga bo treba v preteklosti skrčiti, so v gozdu pokopavali svoje prednike. Okostja prednikov se niso ohranila zaradi ilovnate prsti brnje, Ta predel polja je, kot je razvidno iz kamenje, ki pa je ločevalo grobove med seboj, pa je raztreščeno po polju, čigar ledinsko ime je groblje. zemljevida kulturne dediščine, arheološko najdišče. Čeprav se danes kmetje ne obnašajo ravno tako in ne kažejo zanimanja za arheološko dediščino, še manj pa za poznavanje tistega dela preteklosti, ki se je navkljub vsemu ohranila do današnjih dni.

Pokopališče na Spodnjem Brniku je bilo v veljavi od zgodnje krščanske dobe do okoli leta 1600, nato pa so ga ponovno uveljavili ob razsajanju kolere²⁵ leta 1700. Od takrat ga niso več opustili. Ozemeljsko pa se je krepko skrčilo.

Njiva groblje je ime dobila po tem, da so ljudje na njej pobrali veliko kamenja in ga zložili na kup. Ljudem je kamen predstavljal nekaj grobega in mučnega pri obdelavi zemlje. Ta njiva je ime dobila po lastnosti materiala, s katerim so se morali spopadati pri obdelavi zemlje v preteklosti.

❖ **Pašnik »Veliki kozolec«**

❖ **Njiva »Mali kozolec«**

❖ **»Na Past (Na pasteh)«**

❖ **»Pod brnikom (danes njiva pod peklnam)«**

Polja tik pred Zgornjim Brnikom. Pred domačijo s hišnim imenom Pr' Peklnam, gledano s spodnjebrniške strani.

❖ **»Za mostom«**

²⁵ Kolera po Slovarju slovenskega knjižnega jezika: *huda nalezljiva črevesna bolezen z bruhanjem, drisko in znižanjem telesne temperature.*

❖ »Na hlinki«

❖ »V logu«

❖ »Na gnojnc (njiva Gnojnica)«

Verjetno zato, ker jo je lastnik gnojil z gnojnico in ne gnojem, kot je bilo v navadi. Ker je bilo veliko smradu od gnojnice, so jo poimenovali njiva Gnojnica.

❖ »njiva Frtolovka«

❖ **Ledinska imena, ki izhajajo iz osebnih imen:**

- »Pr' Vorančkovem kozucu«
- »za Mošnikovem kozucam«
- »pri Jerebovem znamenju«
- »za miklavžovem kozucam«
- »pri udamov lip«
- »pred samotarjam«
- »njiva zormanka«
- »pri žvirčovmu kozuc«
- »za hrletam«
- »Pri vodiški poti«
- »Pod stegnam«
- »Pred špilajam«

○ »**Ciganska pot**«

Pot, po kateri so se sprehajali tisti, ki so stalno nekaj »fehtali«, prosili po hišah za hrano. Ker so jih na tej poti srečevali zelo veliko, so pot poimenovali ciganska pot. Lokalno prebivalstvo pa se je začelo te poti izogibati. Ker cigani – »fehtarji« niso srečali žive duše, so odšli naprej v sosednjo vas, Šenčur.

○ »**Pri Jenkov lip (njiva med pot)**«

Njiva med pot se nahaja med dvema poljskima potema. Ledinsko ime se pojavi takrat, ko se cerkvena pot loči v dva kraka. med krakoma je nekdanja rasla velika Jenkova lipa. Zato se imenuje ta ledina tudi Pri Jenkov lip oziroma med pot.

❖ »**Njiva na klincih**«

❖ »**Njiva v brezju**«

❖ Ledinska imena za gozdove:

- »Hrastič«
- »Trdina«
- »Dobrava«
- »Senožet«
- »Travtina« – mogoče trava
- »Ta doug gozd«
- »Plahutnica«

❖ »**Hrastič (gozd hrastič)**«

Po Slovarju slovenskega knjižnega jezika hrastič pomeni: *manjšalnica od hrast*, lahko tudi hrastov gozd.

❖ »**Trdina (gozd za trdino), njiva pri trdin**«

Po Slovarju slovenskega knjižnega jezika pomeni trdina: - *trden, suh svet, trdna, suha tla; kjer vode ni v bližini oz. je globoko pod zemljo*. Predel polja, ki je zelo sušen. Nikoli ni namočen. Voda takoj odteče v notranjost. Takoj ponikne čez ilovnato prst, kar je značilno za to območje.

❖ **»Dobrava (gozd dobrava, gozd mala dobrava, gozd velika dobrava)«**

Po Slovarju slovenskega knjižnega jezika pomeni dobrava: knjiž. *valovit ravninski svet, deloma porasel z drevjem.*

❖ **»Senožet (gozd senožet, gozd prva senožet, gozd zadnja senožet, gozd senožet zgornji, gozd senožet spodnji, zadnja senožet)«**

Po Slovarju slovenskega knjižnega jezika pomeni senožet: *travnik, zlasti v hribovitem svetu, ki se kosi navadno enkrat na leto.* Na spodnjebrniškem primeru je pomenil senožet predel obdelovalne površine, na primer gozd ali travnik, kjer so kosili večkrat na leto. Seno pa so zbirali okoli kola, ki so ga prej zapičili v tla. Travnike in gozdove so kosili večkrat letno. Ni pa bilo nujno, da so kosili zgolj travnike, da so dobili seno. Gozdove so kosili zato, da so dobili praprot za postiljanje živini.

❖ **»Gozd plahutnica«**

Gozd plahutnica je bil 4 ha velik gozd. Danes je na njegovem mestu Letališče Jožeta Pučnika Ljubljana, na obrokah pa se je še ohranil. Do obdobja pred petdesetimi let se je raztezal od Cerkelj, Voklega, Vogelj do Lahovč. Bil je v večini v lasti največjega spodnjebrniškega kmeta Zgornjega Jenka. Predstavljal je pravo bogastvo gozdnih sadežev, gob in lesa bližnji in daljni okolici. Jeseni so vsi hodili sem nabirat plodove. Tako domačini kot ostali farani in nefarani, vsakdo, ki je hotel imeti polno košaro, je moral že zjutraj od doma, da je bil pred dnevom v gozdu in je bil takrat, ko so prišli drugi, že doma s polno košaro gob in gozdnih sadežev (Kalinšek 2015: ustni vir). Gozd je bil izredno bogat in ga je bila velika škoda, ko so ga posekali.

Gozdovi so danes bolj ali manj izsekani. Ohranjeni so zgolj na obronkih. V preteklosti so jih spremenili v polja in travnike, po drugi svetovni vojni pa tudi v letališče. Zaradi tega ni več gozda dobrava, v veliki večini pa je izsekan tudi gozd plahutnica. Ledinsko ime

dobrava ni gozda označevalo samo tukaj, temveč pa tudi drugod v bližnji in daljni okolici – na primer Cerkljanska dobrava.

GOSPODARSKE DEJAVNOSTI SPODNJEGA BRNIKA IN Z NJIMI POVEZANA HIŠNA IMENA

SPLOŠNE OPAZKE

Za vse dejavnosti je značilno, da sprva nobena ni mogla obstajati brez kmetijstva, kasneje pa tudi ne brez trgovine, razumljene kot naturalne, in soodvisnosti prebivalstva med seboj. Po do sedaj znanih podatkih se je najprej pojavilo kmetijstvo v navezi s čebelarstvom. Prebivalci so bili poleti in spomladi kmetje, na zimo in jesen pa čevljarji in krojači. Obleke so si šivali sami. Ljudje so bili samouki (Luka Pavlič je bil živinozdravnik, čebelar, slikar – *podatke navajam po popisu hišnih imen, zbranih na anketnem listu*).

KMETIJSKA DEJAVNOST

Kmetijstvo je bila takrat še vedno pglavitna in temeljna panoga, ki je omogočala preživetje. Spodnjebrniška pokrajina je bila že takrat del rodovitne antične ravninske pokrajine, prepredene s številnimi gozdovi in potoki/potočki. Po prihodu v novo domovino so Slovani naleteli na tukajšnje staroselce in od njih prevzeli način obdelovanja zemlje, živinorejo in poljedelstvo. Naučili so se sejati razna žita in jih pridelovati. Ukvarjali so se tudi s sadjarstvom.

V kmetijsko dejavnost so vnesli novo panogo, čebelarstvo, ki so jo semkaj prinesli iz svoje prvotne domovine ob Črnem morju. Sprva so živeli v lesenih kolibah in se ukvarjali z vzrejo drobnice, kokoši in volov. Do dvanajstega stoletja je bilo značilno zaprto naturalno gospodarstvo (Valenčič 1993: 5). Trgovali so tako, da so blago med seboj menjavali. Kmetijsko gospodarstvo je bilo tedaj osnova za življenjski obstoj malodane vsega prebivalstva (Valenčič 1993: 5). Ne samo naših slovanskih prednikov, temveč tudi staroselcev, ki so prej živeli na tem področju. Velika večina prebivalstva se je namreč ukvarjala z živinorejo in poljedelstvom – najprej z vzrejo volov, drobnice, nato še čebel. Voli so jim pomagali obdelovati zemljo. Gojili so tudi perutnico (kokoši) in drobnico. Ob

zapovedanih velikih praznikih so morali samostanu darovati jajca, kokoš in jagenjčka. Poleg tega pa tudi oves in pšenico.

ČEBELARSKA DEJAVNOST

Zgodovina čebelarstva se je v občini Cerklje začela že zelo zgodaj, po vsej verjetnosti proti koncu šestega stoletja našega štetja, ko so alpski Slovani poselili ta prostor (Mihelič 1989: 15). Znanje čebelarstva so prinesli sem iz svoje prvotne domovine. Sprva je bilo čebelarstvo omejeno na višje sloje, torej na dvore in samostane. Vendar pa so se ga zelo kmalu začeli posluževati tudi podložniki. Čebelarstvo ni bilo omejeno samo na fevdalce, čeprav je sprva kazalo tako. Kasneje so si jih za enega vola lahko privoščili tudi tlačani. Pravzaprav so si jih kar morali privoščiti, saj je veljala odredba, da si mora vsaka hiša sama pridelati sladilo. Ker kot Slovani drugega sladila niso poznali, so se začeli ukvarjati s čebelami. Hkrati je med pomenil tudi neko preventivno sredstvo.

Nižji plemiči, ki so bilo malo bolj »uki« kot navadni tlačani, so jih kmalu zatem usmerili k temu, da je moralo po več družin skupaj postaviti panje nekako 200 m proč od vasi in še med seboj so bili ti v razdaljah po 200 m, da se čebele niso mogle pobiti za hrano. Da so dobili med, so morali panje uničevati in vsako leto kupovati nove. Tako so se na Slovenskem pojavili prvi zametki čebelarske dejavnosti, ki so jo nato izpopolnili predvsem Anton Janša in ostali. Uveljavili so se tudi panji v današnjem pomenu besede. Tako jim čebel ni bilo treba več pobijati, da so prišli do medu.

Čebelarske dejavnosti je bilo na Spodnjem Brniku zelo malo. Sploh v obdobju, dokler je kraj spadal pod okrilje velesovskega samostana in dvora Brnik.

LAN: MLATILNICE LANU

Lan je rastlina, ki so jo uporabljali za pridobivanje platna za obleke. Lan so poželi jeseni in ga povezali v snope. To so naredili na poljih. Doma so ga hranili v šupah in na skednjih. Potem so uporabili železne grablje, da so z njimi iz lanenih stebel vzeli seme in ga shranili

za drugo leto – za setev. In take so potem zopet odpeljali na travnike, kjer so jih razporedili v snope enega zraven drugega. Sonce in dež sta poskrbela, da so zunanja vlakna preperela. Potem so te požete snope lanu ponovno povezali in jih odpeljali na Brnike, kjer so bile znane »terice (tako imenovane trice)«²⁶. Terice (ženske) so se bodisi selile med vasmi bodisi so k njim vozili tret lan. To je zapisano tudi v enem izmed intervjujev, zbranih v Halpernovem gradivu.

Starejši ljudje na Spodnjem Brniku še pomnijo, kako so si zvečer naredili družabno življenje in so ob harmoniki trli lan. »Mlatev« so lahko opravljali tako moški kot ženske. Vsakič so se dobili pri drugi domačiji. Sem pa so vozili lan tret tudi ljudje iz okoliških krajev.

Ta dejavnost je bila v razcvetu že od srednjega veka, saj so morali tlačani poleg zemljiškemu gospostvu na Brniku ali pa v Poženiku plačevati dajatve z lanom tudi velesovskemu samostanu. Oblika plačila, ki se je uveljavila z lanom, je bil natrt lan, iz katerega so si nato dominikanske sestre v samostanu v Velesovem naredile obleke. Dejavnost pa ne bi mogla uspevati brez kovačev, ki so izdelovali cepce in železne grablje. Na spodnjem Brniku se je ta dejavnost ohranila še v dvajseto stoletje. V zemljiški knjigi iz leta 1930 je tabela, ki popisuje člane mlatilnice. Za mlatilnico je bilo treba plačevati v dinarjih. Mlatilnice pa niso izkoriščali samo v samostanu, temveč so sem lan tret vozili tudi kmetje iz okoliških krajev in vasi, na primer iz Šenčurja.

PRIIMEK	Je plačal.	Znesek
Mošnk		1288 din
Režek		192 din
Afreš		585 din
Jakopovc		219 din
Cambanova		62 din
Reck		1032 din

²⁶ Znanе terice lanu; zapisan intervju z Majdo Rupar 29. 6. 1962 v Zborniku Šenčur in Šenčurjani v prvi polovici 19. stoletja. Kljub temu da ženske v tistem obdobju niso imele volilne pravice, so bile samostojne, ker so tudi one lahko zaslužile denar in pripomogle k boljšemu domačemu gospostvu.

Pirh		496 din
Rope		998 din
Pučman		462 din
Bolka		800 din
Mežan		247 din
Kovač dev		379 din
Prodan		829 din
Mazjov		224 din
Petrca		379 din
Žušm		561 din
Žvirč		280 din
Šorn		359 din
Štefan		86 din
Kralj		226 din
Milhar		1112 din
Blažek		795 din
Kovač vas		345 din
Špilaj		832 din
Rejovka		1180 din
Štruklov		1587 din
Ferjan		204 din
hrletova		130 din
Jenkov zgornji		2282 din
Benadja		362 din

Tabela 8: Člani mlatilnice

MLINARSKA IN ŽAGARSKA DEJAVNOST

Na začetku prejšnjega stoletja je bilo ob reki še sedemnajst mlinov in deset žag (Kalinšek 2004: 17). Danes teh mlinov in žag ni več, vendar pa se je nanje ohranil kolektivni spomin. Kolektivni spomin je vmesni prostor med doživeto in pisano zgodovino (Rižnar 2014: 10).

Čeprav mlini niso več delujoči, pa so v preteklosti pomenili pomembno dejavnost prebivalstva s pridobivanjem moke. Ta dejavnost je na Spodnjem Brniku pogojevala članstvo motorja. S to dejavnostjo sta povezani tudi hišni imeni Pr' Mlinarju (na Spodnjem Brniku) in Pr' Mlinčku (v Vopovljah). V preteklosti je imela domačija »Mošnk« svoj mlin, ki je nehal obratovati v letu 1965. Mlini so bili razporejeni vzdolž potoka Mlinščica. Vsi mlini so bili na vodni pogon. Da ni bilo preveč vode naenkrat v potoku, so imeli spodaj Zgornjega Brnika zapornice za vodo, prek katerih so uravnavali dotok vode do mlinov. »Mlinarstvo je ena pomembnejših dodatnih obrti, s katero so si ljudje omogočili preživetje.« (Rožanc 2006: Uvod) Svoj mlin je imela vsaka velika gruntarska kmetija. Zanje je značilno, da stanovanjski in gospodarski objekti niso bili skupaj. Tisti kmetje, ki svojega mlina niso imeli, so vozili mlet pšenico k mlinarju, ostali pa so jo mleli sami doma. Na Spodnjem Brniku je bilo mlinov kar nekaj; Pr' Zgornjem Jenku, Pr' Mlinu, Pr' Štruklju, Pr' Galjot. Mleli so predvsem oves in pšenico – za potrebe lastnega gospodinjstva, nekaj tudi za dajatve in prodajo. Dejavnost je začela upadati s pojavom elektrike, vendar vseh mlinov takrat še niso opustili. Opuščali so jih zato, da so njihovi potomci dobili svoje hiše za življenje. Dejavnost se je pojavila zato, ker v vasi ni bilo »šrotarjev« (Kalinšek 2015). Živina ne more prežvečiti žita in koruze, zato so ju mleli v mlinu. Tudi ljudje so si s pomočjo mlinskih kamnov olajšali način življenja in peko kruha.

Žagarska dejavnost je bila na tem področju uveljavljena zaradi gozdov, ki jih je bilo treba posekati za pridobitev zemljiške površine za naselje in notranje bivalne kulture, kot so postelje, mize, stoli, omare itd.

Slika 14: Spodnji Brnik – mlini ob potoku Mlinščica

POTOK MLINŠČICA

Potok Mlinščica (splošno imenovan potok Reka) je nastal kot skupek manjših potokov, ki izvirajo iz krvavškega pogorja. Izliva se v porečje Save.

Splošno je znan kot potok Reka, za nas, domačine, pa je bolj znan kot potok Mlinščica. Znan je po svoji poglavitni dejavnosti v preteklosti, po mlinih. Z geografskega vidika ga sestavljajo: Brezovski graben, Lukenjski graben, Srednji graben, ki potem kot enoten potok teče do zgornjega Brnika. Večja potoka sta dva. Eden izmed njiju je potok Reka. Tukaj se jim pridružijo še manjši potoki z okolice Adergasa in iz ribnika pri gradu Strmol.

Potok Reka teče skozi vasi Grad, Dvorje, Cerklje, Zgornji Brnik, Spodnji Brnik, Vopvlje in Lahovče (Lavrenčič 1890: 2). Tik pred Zgornjim Brnikom se ta dva manjša potoka združita v skupni potok Reko, med domačini znan kot Mlinščica. Značilnost potoka je bila včasih pestra biotska raznovrstnost. V njem je živelo veliko potočnih rakov. V preteklosti je bil znan kot potok z bogato biotsko raznovrstnostjo.

Ime Mlinščica je dobil po številnih mlinih v preteklosti, ki jih je poganjala voda tega potoka. Od tod izhajata tudi hišni imeni Pr' Mlinarju na Spodnjem Brniku in Pr' Mlinčku v Vopvljah. Sočasno je bila za ta potok poleg mlinarske dejavnosti značilna tudi žagarska

dejavnost. Leta 1890 Ivan Lavrenčič navaja, da je ob sušnih mesecih v njem toliko vode, da poganja sedemnajst mlinov in deset žag (1890: 2).

Potok je prebivalcem poleg gospodarskih dejavnosti omogočal tudi dodaten vir prehrane, na primer ribe. Pa tudi tekočo vodo pri vsakodnevni opravi, kot je pranje perila na »ribežnu«. Otroci so ob potoku strašno uživali. Medtem ko so pasli živino, so v njem lovili ribe in jih pekli na ognju. Sočasno pa je temeljno zaznamoval poselitev prostora in nemalokrat povzročil nevšečnosti s poplavami, tudi v današnjem času.

LJUDSKO ZDRAVILSTVO

V preteklosti je bilo tudi na Spodnjem Brniku zelo malo zdravnikov, svoje lekarne pa niso imeli oziroma ni bilo zdravnikov – prav nobenega. Čeprav so bili otroci pismeni, pa se jih je zelo malo odločilo za študij medicine. Pa še to so si ga lahko privoščili le najbogatejši. Tako so morali tudi to dejavnost prevzeti duhovniki, ki tako niso bili samo lekarnarji in zdravniki, temveč tudi psihologi v eni osebi. Okoli leta 1911 je tukaj župnikoval duhovnik Baltazar Bartol²⁷, ki je ljudem dajal zdravila in se z njimi vsakodnevno srečeval. Obiskovali so ga tudi ljudje od blizu in daleč, tako s Kranjske kot s Primorske. Primer psihologa (duhovnika Josipa Grašiča) je bil v času pred drugo svetovno vojno, ko je pri Tišlarju zelo veliko otrok umrlo za jetiko, med drugim tudi stric Lojze, star triindvajset let. Ko je izvedel za diagnozo, se je odločil storiti samomor (več v publikaciji ob 500. letnici cerkve na Spodnjem Brniku).

Sočasno je pomembno vlogo odigralo tudi čebelarstvo, saj so tukajšnji ljudje pridelke čebel uporabljali kot zdravila in v prehrani. Zdravila iz medu so pridobili tako, da so med mešali z alkoholom. Največkrat z žganjem.

Ljudsko zdravilstvo pomeni tudi pogača, ki jo prejme ženska po rojstvu otroka. Z ljudskim zdravilstvom pa niso zdravili le ljudi, temveč tudi živali. Potem ko krava stri²⁸, ji naredijo

²⁷ Baltazar Bartol (1821–1911) je sem prišel po upokojitvi leta 1911. Zdravil je tudi domače živali s pomočjo homeopatije. Lokalnemu prebivalstvu je daroval svojo pokojnino.

²⁸ Stri pomeni dobi telička.

posebno pijačo iz kave, jajc, alkohola itd., da bi prej prišla k sebi. Ta recept pa se še dandanes prenaša iz roda v rod.

Ljudsko zdravilstvo se je izpopolnilo v tolikšni meri, da so tudi domačini sami, seveda tisti iz bogatejših kmetij, šli študirat medicino. Kdor je bil po profesiji zdravnik ali odvetnik, je bil nato s strani sovaščanov označen s stereotipom, da je visok in da mu je postalo vseeno za prebivalce vasi, da je pozabil na svoje korenine ter da se ima za nekaj več.

GOSTILNIŠKA DEJAVNOST

Spodnji Brnik ima pomembno prometno lego. V preteklosti je bila cesta Kranj–Mengeš gozdna. Gostilne so v glavnem ležale ob cestah, ki so povezovale večje kraje med seboj in so omogočale popotnikom, da so se okrepčali in spočili. V vasi Spodnji Brnik sta znani dve gostilni. Bila pa je tudi opuščena gostilna pri Žusmu. Prva je bila pr' Tišlarju, druga pa pr' Čopu.

Gostilna pr' Tišlarju je po ustnih virih delovala že v srednjem veku. Bila je zadnja hiša v vasi in še dovolj blizu poti, ki je vodila tukaj mimo. Prebivalci domačije so se preživljali z oddajo prenočišč ter z jedačo in pijačo, značilno za tiste čase. Vse, kar so postregli, so pridelali sami na kmetiji ali pa kupili z blagovno menjavo. Sam čas je bil zelo nevaren, saj so po deželi krožili roparski vitezi, ki so tlačane strašili ter jim kradli denar in hrano. Ko so stopili v gostilno, so domače zaklenili v sobo in nato vse pobrali (Gašpirc 2011: ustni vir). Ne malokrat so s seboj odpeljali tudi kakega tlačana, ki so ga ujeli.

Gostilna pr' Čopu: ker danes pri Čopu ni živ nihče, sem podatke povzela po zbirnem popisu hišnih imen v domačem kraju v lanskem letu 2014. Domačija pri Čopu je nastala leta 1907, ko se je sem iz Amerike priselil Franc Česen. Bil je zelo poseben gospod, saj je seboj vedno nosil fajfo, poleg tega pa si je za trak na klobuku vedno zataknil kakšno pero (največkrat od racmana, šoje, pava in fazana). Če se je zgodilo kaj posebnega, si je zataknil gamsov²⁹ čop. Od tod izvor hišnega imena pri Čopu. Imeli so trgovino in gostilno hkrati. V gostilni se je po cele dni kadilo, saj so moški v njej kadili. V bistvu so kadili tako zelo, da niso videli nikogar in ničesar v prostoru. Ženske in otroci so sem bolj poredko zahajali.

²⁹ Gamsov čop; narečno gamsport.

Če pa so že bili tukaj, potem so šli tudi prav hitro ven. Pilo naj bi se domače žganje in jabolčni sok (mošt) ter jedlo preste. To ni bila prava gostilna v današnjem pomenu besede. Ta je nastala šele, ko je sem prišel neki Franjo iz Hrvaške in so začeli kuhati papriciran golaž (Kalinšek 2015: ustni vir). Po tem so tudi sloveli daleč naokoli.

Gostilna naj bi delovala kar devetindevetdeset let. Po drugi svetovni vojni so jo hoteli zapreti. Vzrok naj bi bile higienske razmere. Povsod v notranjosti se je valil dim. Tako je Česnu ena komisija naložila, kaj vse³⁰ mora zamenjati in postoriti, da bo gostilna lahko obratovala tudi v prihodnje. Sočasno pa je druga komisija ugotovila, da je hiša kulturni spomenik in da je vsak poseg vanjo strogo prepovedan. Čeprav si danes predstavljamo vojno kot nekaj strašnega, uničujočega, sploh pa kot nekaj, kar nima nobene estetske vrednosti v obdobju po njej, je oblast med drugo svetovno vojno kulturno dediščino tistega časa že takrat znala ceniti.

Kot zanimivost naj omenim, da je gostilna v primeru smrti profesorja Mežana³¹ opravljala tudi funkcijo mrliških vežic, saj so jih ob cerkvi sv. Simona in Juda Tadeja postavili šele leta 1992.

To pa ni bila edina zanimivost, povezana z gostilniško dejavnostjo tukaj. Ta dejavnost je imela tudi povod za nastanek hišnega imena Pri Pučmanu. V preteklosti so vaški fantje ogromno časa preživeli skupaj. Nekega večera so odšli v gostilno, kjer so se ga napili. Lokalna legenda ne pove, ali so bili pijani vsi ali ne. Takrat je bil z njimi tudi fant, ki je stanoval na tej domačiji. Ker je ostale zafrkaval z izrazom bučman, so ga nabili. Tako se mu je "prižmagalo", da jim je nato pravil pučman namesto bučman. To so storili, da jih ne bi več žalil. Že tako je bilo dovolj, da so bili pijani. Mogoče je s to pripovedjo povezan tudi stavek: »Nekdo je izjavil, pr' Jenc na ovinc pa fjek na tla«. Razumljeno kot: nekdo je šel v gostilno, se ga nalil, kupil še steklenico žganja in odšel proti domu. Na poti domov se je zaletel v verejo pri Jenku na ovinku in izjavil ... (že zapisano v prejšnjem stavku).

KOLARSTVO

³⁰ Zamenjava oken in vrat, dvigniti strop; z namenom ustreznosti prostorov.

³¹ Profesor Mežan je bil oče igralko Ivanke Mežan. Živel je na Ptuju, hotel pa je biti pokopan v svoji rojstni vasi, tudi v svoji rojstni hiši.

Tukaj se je vsaka dejavnost pojavila s točno določenim namenom (Strupi 2015: ustni vir). Obrtništvo je razumljeno kot dodatna dejavnost kmetijstva, ki je človeku tukaj zelo popestrila način življenja. Izdelovali so lesena kolesa za kočije, vozove. Obrt je bila združena s kmetijstvom kot domača hišna obrt (Valenčič 1993: 5). Povezuje se z gozdarstvom, saj so iz lesa delali vozove in jih nato prodajali. Okove za vozove je naredil kovač. Kolarstvo je bila dejavnost, ki je en sam mojster ni mogel izpeljati v celoti. Na Spodnjem Brniku se je kolarstvo pojavilo pri Benadju, kjer je bila svoj čas tudi kolarska šola. Na tej domačiji je bilo kolarstvo razvito med letoma 1935 in 1947 (podatek iz popisa hišnih imen na Spodnjem Brniku).

KOVAŠTVO

Dejavnost se je na tem področju uveljavila že zelo kmalu po naselitvi tega ozemlja. Kakega oprijemljivejšega podatka o tem, da bi bil kdo specializiran samo za kovaštvo v obdobju srednjega veka, nisem našla, zato menim, da je bilo kovaštvo združeno z dvorom. Nižji plemiči Brniški so pri svojih fevdalcih Andeških, skratka v njihovi kovačnici (v Kamniku), pridobili orodje in pripomočke, ki so jih nato razdelili med svoje tlačane. Skozi dolga stoletja se je postopoma uveljavilo kovaštvo tudi na Spodnjem Brniku. Konkretno s kovaštvom so se ukvarjali pri Kovaču. Sprva so bili mojstri samouki, nato pa so se dejavnosti priučili tudi v šoli. Znanje se je prenašalo iz generacije v generacijo. K mojstru so se hodili učiti vajenci. Na področju Spodnjega Brnika so kovači izdelovali cepce, grablje, žablje, podkve za konje, okovja za vozove, železne grablje, krampe, motike. Skratka orodja, ki so jim omogočala najlažjo obdelavo zemlje, opravljanje domačih opravil in sekanje gozda. Sodelovali so s kmeti in kolarji. Skupaj s kolarji so izdelovali vozove, ki so jih nato uporabljali sami ali pa so jih prodali okoliškim kmetom. Kovaški ponk pri Kovaču (na vasi) je še vedno ohranjen, vendar ima danes spremenjeno funkcijo. Kmetom je pomagal zaščititi kopita konjem in kravam.

SKLEP

V prvih letih naselitve, pred prvo svetovno vojno, se je identiteta Spodnjega Brnika kazala predvsem z navezanostjo prebivalcev na prst brnjo, potok Mlinščico in graščaka Brnikarja, ki naj bi bil po ustnem izročilu začetnik vasi Brnik. Pomembna in prva dejavnost Slovanov, ki so jo ob naselitvi prinesli na novo ozemlje, je bilo čebelarstvo. Ob stiku s tukajšnjimi staroselci so se naučili poljedelstva, živinoreje in imena voda ter kako se spopadati z življenjem na ozemlju, kjer v dolino priteče ogromno hudourniških potokov. Eden izmed teh potokov je bil potok Mlinščica, ob katerem sta se razvila vas Brnik in dvor Brnik. Potok Mlinščica je tako temeljno zaznamoval način življenja prejšnjim generacijam in tudi nam v današnjih dneh – v smislu opravljanja tlake v srednjem veku, dvigovanja parcel, na katerih so živeli in živimo še danes, in obdelovanja zemlje. Pri vzpostavitvi krajevne identitete pomembno vlogo odigrajo hišna in ledinska imena, k še dodatni opredelitvi kraja, predvsem vasi, pa pripomorejo njene meje in odnos prebivalcev do drugih, sosednjih krajev. Hkrati sem ugotovila, da je ob identifikaciji pomembno tudi ustno izročilo skozi pripovedi in legende. Ključno vlogo pri identifikaciji imajo prst brnja, potok Mlinščica in cerkev sv. Simona in Juda Tadeja. Nič manj pomembno vlogo imata stereotipa, da so bili tukajšnji prebivalci v preteklosti brnjavi in leseni. Zanimivo se mi zdi odkritje, da je simbol Spodnjega Brnika vereja in ne kakšna žival kot v okoliških krajih.

Socialni spomin se je med zgodovino spreminjal. V antični dobi je socialni spomin opredeljevalo predvsem pokristjanjevanje tega prostora ter spominjanje in pokopavanje umrlih ljudi v gozdu – danes ledinsko ime groblje. Skupnost je takrat tvorila tlačanska družba, skupna lastnost prebivalcev je bila brnjavost. Skozi obdobje od trinajstega stoletja do prve svetovne vojne, v letu 1914, se je identiteta krepila prek krajevnega imena Brnik, takratne slovenščine, hišnih in ledinskih imen ter pokopališča in cerkve. Po mojem mnenju se je socialni spomin krepil predvsem prek cerkve in pokopališča, pa tudi prek družabnega življenja prebivalcev tega območja.

Ljudje tukaj so bili zelo verni in vzgajani v pravi veri. To se je pokazalo predvsem v trenutkih hude zunanje nevarnosti in bolezni. Domnevam, da so kapelo podrli že v petnajstem stoletju, ko so deželo Kranjsko začeli napadati Turki, če ne celo že prej, ko so izgubili prvo brniško cerkev na Zgornjem Brniku.

Najbolj sem bila presenečena nad dejstvom, da sem imela v okolici doma dejanski odgovor na to, kako naj bi moj domači kraj dobil ime. Hkrati pa sem bila šokirana, saj si nisem mogla niti v sanjah predstavljati, da je možnih toliko različnih razlag krajevnega imena mojega domačega kraja. Presenečena sem bila tudi nad dejstvom, da si niti družboslovne stroke niso enotne glede krajevnih imen. Še bolj sem bila presenečena ob ugotovitvi, da je lahko kljub temu, da moj domači kraj ni velik, ne ozemeljsko ne po številu prebivalcev, na tako majhnem kosu ozemlja skoncentriranih toliko hišnih in ledinskih imen. Zelo zanimivo se mi je zdelo opazovati zgodovino nastanka in razvoja domačega kraja. Sprva sem predvidevala, da zgodovina cerkve na Spodnjem Brniku in sam kraj nista tako povezana med seboj. Kasneje pa sem ugotovila neverjetno navezanost kraja na cerkev, saj si nisem mogla razložiti krajevne zgodovine v določenih obdobjih v šestnajstem in predvsem v sedemnajstem stoletju.

Kljub temu da sta vas in devence nekoliko tekmovalno nastrojena drug proti drugem, pa sta znala ob ključnih momentih zgodovine potegniti skupaj, čeprav vsak na nekoliko samosvoj način. Znala sta sodelovati takrat, ko so v tem vsi videli korist, pa čeprav v gospodarskem smislu. To je bilo predvsem takrat, ko so skupaj kupili motor, sekular in slamoreznico. Družbeno življenje se je najprej pojavilo že v srednjem veku, ko so začeli mlatiti žito za svoje potrebe. Neki prvi zametki sodelovanja so se pojavili takrat, ko so eden drugemu nagajali, tako da so premikali material za gradnjo cerkve. Na koncu pa so vsi obupali pri premikanju materiala in so cerkev postavili kar zunaj vasi. Očitno na nekem svetem kraju za celotno skupnost.

Ker je tukaj živel tlačansko prebivalstvo, ki takrat ni imelo svojih mlinov, vsaj ne do obdobja Rimljanov, se je uveljavila trgovina z drugimi fevdi in zemljiškimi gospodvi. Glavni vzrok, ki je botroval pojavu mlina, je bila dobra pretočnost potokov, dodatna prehrana v živinoreji. Pojavili so se zato, ker se je pojavila potreba po delanju krme za živali in peki kruha za ljudi.

Prehrana pa ni bila edini razlog, ki je vplival na miselnost ljudi. Skozi kasnejša obdobja se je vedno uveljavila miselnost, da najprej naredijo to, kar je potrebno, nato pa bodo prosti. Da bi jim šlo delo hitreje od rok, so se vsakič dobili pri drugi domačiji ter vzpostavili medsebojno pomoč in solidarnost. Čeprav je v osnovi to izgledalo tako, da sta imela vsak del svojega kolarja in kovača. Če je že slučajno prišlo do spora, potem sta si tista dva, ki sta se skregala, rekla, da nočeta biti soseda, in sta odšla iskat soseda na drug

konec vasi. In prav prek tega vzpostavljanja sosedskih odnosov sta se kazala neka povezanost vasi in začetek konca medsebojnega rivalstva.

Spodnjebrniška skupnost je svojo identiteto vzpostavila s pojavom hišnih in ledinskih imen, ko so bili ljudje pripravljeni začeti skupaj pisati krajevno zgodovino – najprej ob neoprijemljivih dejstvih in legendi o graščaku Brnikarju, kasneje pa ob vedno bolj dogovorjenih simbolih in znakih. Tako znak kraja (verejo), simbole hišnih in ledinskih imen ter tudi stereotip razumemo kot tiste temeljne indikatorje brniške identitete, ki so kraju pripisali krajevno zgodovino in identiteto nasproti drugim, sosednjim krajem. Tako ledinska imena pomenijo in opredeljujejo dele naselja in posamezne dele polja ter nas seznanjajo s temeljnimi značilnostmi površja in dejavnostmi v določenem delu. Sočasno pa hišna imena ponazarjajo neko splošno sliko krajevne zgodovine in dejavnosti prebivalcev, s katerimi so tukaj lahko uspeli v preteklosti. Hišna imena odsevajo zgodbe in zgodovino kraja. V sedanosti ponazarjajo miselnost in dediščino akterjev spodnjebrniške krajine. V prihodnosti pa bodo temeljno pričale o narečju in dediščini kraja, ki se je vzpostavljala skozi zgodovino. Naj diplomsko delo zaključim z mislijo Boruta Brumna (2000: 201):

»Osebna izkušnja in z njo povezana spominska pripoved ni v današnjem kontekstu nič manj resnična in jo moramo sprejemati kot kamenček v mozaiku spregledanih osebnih zgodovin, ki vse skupaj tvorijo celoto.«

VIRI IN LITERATURA

Arhivski vir Nadškofijskega arhiva v Ljubljani

1954a Podružnična cerkev Sv. Simona in Juda Tadeja na Spodnjem Brniku. Fond popis vseh cerkva in kapel v župniji Cerklje na Gorenjskem. Nadškofijski arhiv Ljubljana –Signatura 1758.

Baskar, Bojan

1998–99 'Antropološka zgodovina, ki je politična antropologija.' V: *Evropa in ljudstva brez zgodovine, 2 ZV.* Wolf, Eric Robert., ur. Ljubljana: Studia Humanitatis. Stran: 293-324.

Brumen, Borut

2000 *Sv. Peter in njegovi časi : socialni spomini, časi in identitete v istrski vasi Sv. Peter.* Ljubljana.: Založba /*cf.

2001 'Umišljena tradicija »dobrih starih časov«..' V: *Zemljevidi časa = Maps of time : zbornik ob 60-letnici Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo.* Šmitek, Zmago in Borut Brumen, ur., Ljubljana: *Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo.* Stran: 193-208.

Ciperle, Josip

1899 *Kranjska Dežela.* Ljubljana: R. Miličeva Tiskarna.

Fond Franjo Česen – Korespondenca Franja Česna (Brniška himna, priloge)

Gregorc, Neža

2010 *Spodnji Brnik* Neobjavljeno delo: Raziskovalna naloga pri vajah iz Geneze slovenskega kulturnega prostora. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo.

2011 *Podružnična cerkev Svetega Simona in Juda Tadeja na Spodnjem Brniku.* Publikacija ob 500. letnici cerkve. Spodnji Brnik: samozal.

Hudales, Jože, ur.

2013 *Šenčur in Šenčurjani v prvi polovici 20. stoletja: etnološko gradivo ameriškega antropologa Joela M. Halperna iz leta 1961/62*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete; Šenčur: Občina; Knjižnica Zbirka AE gradiv, knjižnica4.

Ilija, Lojze

1961 *Gospod Šimen (1. in 2. del)* Celovec: Družba Sv. Mohorja.

Jamnik, Sonja

2005 *Analiza sprememb kulturne krajine v občini Cerklje*. Neobjavljeno delo: Diplomski naloga. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire.

Jezernik, Božidar

2013 'Veliki možje in razvoj slovenskega narodnega vprašanja.' V: Božidar Jezernik, ur. *Heroji in slavne osebnosti na Slovenskem.*, ur. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.. Str. 7-25.

Kalinšek, Alojzij

2004 *Občina Cerklje na Gorenjskem med okupacijo in revolucijo: Kronika pod Krvavških vasi*. Cerklje na Gorenjskem: samozal. (Kranj: Jobo).

Kos, Milko

1933 *Zgodovina Slovencev od naselitve do reformacije*. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna Ljubljana.

1940 'Stanje in naloge slovenske kolonizacijske zgodovine..' *Časopis za zgodovino in narodopisje* 35(1-2): 26-33.

Lah, Evgen

1902 *Letopis Slovenske matice za leto 1902*. Ljubljana: Slovenska matica.

Lavrenčič, Ivan

1890 *Zgodovina Fara Ljubljanske škofije: Zgodovina cerkljanske fare*. Ljubljana: Katoliška Tiskarna.

Mihelič, Stane

1989 'Zgodovina slovenskega čebelarstva.' V: *Človek in čebela: Apikultura na Slovenskem v gospodarstvu in ljudski umetnosti*. Klaus Beitzl, ur. Ljubljana in Dunaj: Slovenski etnografski muzej in Avstrijski muzej za etnografijo. Strani 15–32.

Močnik, Janez

2004 *Podobe nekdanjih časov: Ob 850. letnici prve pisne omembe cerkljanske fare*. Cerklje na Gorenjskem: Občina Cerklje na Gorenjskem.

Nepodpisano

b. n. l. Citat: Pr Jenc na Ovinc pa fjek na tla.

Občina Cerklje na Gorenjskem

2013 *Kako se pri vas reče?: Hišna imena v naseljih Adergas, Ambrož pod Krvavcem, Apno, Češnjevke, Dvorje, Grad, Praprotna Polica, Pšata, Ravne, Sidraž, Stiška vas, Sveti Lenart, Šenturška Gora, Štefanja Gora, Trata pri Velesovem in Velesovo*. Cerklje na Gorenjskem: (Medium Žirovnica).

Otorepec, Božo

1988 'Šenčur in okoliški kraji v srednjem veku.' *Kronika: Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 36:47–158.

Rižnar, Barbara

2014 *Ledinska imena v občini Gorišnica*. Neobjavljeno delo: Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani: Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo.

Rožanc, Eva

2006 *Življenje mlinarja ob Kozarici: predstavitev Ferleževega mlina*. Neobjavljeno delo: Seminarska naloga. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo.

Sagadin, Milan

2013 'Zgodnjesrednjeveški grobišči v Komendi in na Zgornjem Brniku.' *Arheološki vestnik* 64: 249–298.

Snoj, Marko

1987 *O imenih Brnik in Pirniče*. Prispevek na konferenci. Strani 489–492.

2009 *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*. Ljubljana: Modrijan, ZRC Založba.

Šilc, Jurij

2007 'Hočevarji z Zgornjega Brnika.' *Drevesa* 2: 17–26.

Urbanc, Gabrovec

2005 'Krajevna imena: Poligon za dokazovanje in odraz lokalne identitete.' Spletni vir: <<http://zgds.zrc-sazu.si/gv77-2-urbancgabrovec.pdf>>, pogledano 06. 06. 2015.

Valenčič, Vlado

1993 'Iz kreditnega gospodarstva ob koncu srednjega veka.' *Zgodovinski časopis*. 47(1): 5–24.

Židov, Nena

2013 'Slovenski duhovniki – homeopati v 19. in na začetku 20. stoletja.' *Etnolog* 23: 279–295.

VIRI

Ustni viri:

Marija Gašpirc; Tišlarjeva

Alojz Kalinšek; Zgornje Jenkov

Jožef Lampe; Fištijov

Franci Strupi; Povličov

Internetni viri:

Časovna datacija kulturne dediščine na Spodnjem Brniku (Pregled kronologije kulturne dediščine Spodnjega in Zgornjega Brnika v franciscejskem katastru in Pregled kronologije kulturne dediščine Spodnjega in Zgornjega Brnika). Vir:

<<http://giskd6s.situla.org/giskd/Tiskanje.htm>>, pogledano 5. 3. 2015.

Katastrska občina Spodnji Brnik. Vir:

<http://www.geopedia.si/lite.jsp#T105_F410:10103266_x461308_y119412_s14_b4>, pogledano 10. 06. 2015.

Katastrska občina Spodnji Brnik na zemljevidu Slovenije. Vir:

<http://www.geopedia.si/lite.jsp#T105_F410:10103266_x461308_y119412_s11_b3>, pogledano 10. 06. 2015.

Kronološka datacija hišnih imen na spodnjem brniku. Vir:<

http://www.geoprostor.net/piso/ewmap.asp?obcina=CERKLJE_NA_GORENJSKEM>, pogledano 10. 06. 2015.

Mlini na Spodnjem Brniku v franciscejskem katastru:

Vir:<<http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=226095>>, pogledano 2. 3. 2015.

Spodnji Brnik, zemljevid kraja v Geopediji. Vir:

<http://www.geopedia.si/lite.jsp#T105_x460832_y120808_s12_b4>; pogledano 10. 06. 2015.

Spodnji Brnik, zemljevid kraja na vojaškem zemljevidu. Vir: <
http://www.zape.si/srd/Arhiv/Arhiv_mape/aom_maps/32-46.pdf>, pogledano 10. 06. 2015.

Zemljevid kulturne dediščine Spodnji Brnik in Zgornji Brnik. Vir:
<<http://www.geoprostor.net/piso/print.asp?dt=1425320769738>>; pogledano 2. 3. 2015.

PRILOGE

Legenda o lokaciji cerkve, V nemščino prevedena legenda o lokaciji cerkve

Hišna imena glede na poimenovalno motivacijo

Brniška himna – Franjo Česen

Načrt cerkve Sv. Simona in Juda Tadeja na Spodnjem Brniku

Fotokopirana zemljiška knjiga

LEGENDA O LOKACIJI CERKVE

Prebivalci kraja so se odločili, da bodo na sredino vasi postavili cerkev. Najprej so tja vozili material. Poleg tega se je tudi iz roda v rod ohranila pripoved, da je, kar so prek dneva navozili, ponoči izginilo. Odšli so iskat material in ga našli na pokopališču pri kapeli. Nekajkrat so prestavili material nazaj na sredino vasi, a vedno znova jim je izginil in se nakopičil ob kapeli. Na koncu so spoznali božjo voljo in namesto kapele postavili cerkev. Pripoved je še danes aktualna.

NEMŠKI PREVOD LEGENDE O LOKACIJI CERKVE

Die Einwohner von Spodnji Brnik entschieden, dass sie in der Mitte des Dorfes eine Kirche bauen. Zuerst fuhren sie das Material dorthin. Von Generation zu Generation erhielt sich die Erzählung vom Verschwinden des Materials. Die Dorfbewohner gingen los, um das Material zu finden und sie fanden es auf dem Friedhof bei der Kapelle. Immer wieder brachten sie das Material zurück zur Dorfmitte. Aber immer wieder verschwand es. So erkannten sie den Willen Gottes und bauten die Kirche an die Stelle, wo die Kapelle stand. Die Erzählung ist noch heute aktuell.

HIŠNA IMENA GLEDE NA POIMENOVALNO MOTIVACIJO

1. Hišna imena iz osebnih lastnih imen – običajno po imenu gospodarjev ali gospodinj:
 - a. hišna imena, nastala iz moških osebnih imen, navadno imen gospodarjev (npr. Pər Mártime, Pər Lénart, Pər Martínu);
 - b. hišna imena, nastala iz ženskih osebnih imen, navadno imen gospodinj (npr. Pər Mójčnjeko, Pər Hém, Pər Rozín).
2. Hišna imena, nastala iz priimkov (npr. Pər Prétnarjo, Pər Médjo).
3. Hišna imena, nastala glede na lokacijo domačije:
 - a. hišna imena, nastala iz občih geografskih in pokrajinskih pojmov:
 - i. za splošne značilnosti površja oz. reliefnih oblik in osebnih lastnih imen, nastalih s tako motivacijo (npr. U rób, Na skálc, Pər Dóvarjo);
 - ii. za rabo tal in osebnih lastnih imen, nastalih s tako motivacijo (npr. Pər Zabóšnek, Na pól);
 - iii. za vodna telesa in osebna lastna imena, nastala s tako motivacijo (npr. Pər Grábnarjə, Pər Makúžarjə);
 - b. hišna imena, nastala iz lastnih geografskih imen:
 - i. naselij (npr. Pər Žlánarjo, Pər Pərníkarjo);
 - ii. delov naselja (npr. Pər Hotúnarjo);
 - iii. voda (npr. Pər Hvadnikarjo);
 - iv. obdelovalnih zemljišč (npr. Na Polán, Pər Goríčnek);
 - c. hišna imena, nastala iz poimenovanj grajenih objektov (npr. Pər Mostárjo, Pər Lésarjo).
4. Hišna imena, nastala iz lastnih geografskih imen, ki niso vezana na lokacijo domačije, temveč na poreklo gospodarja:
 - a. iz imen daljnih krajev, dežel (npr. Pər Amerikán);
 - b. iz imen bližnjih pokrajin (npr. Pər Koróšco, Pər Zljáno);
 - c. iz imen naselij (npr. Pər Kókərčan, Pər Rátečano).
5. Hišna imena iz poimenovanj za poklic, status ali značilnosti gospodarja:
 - a. hišna imena, nastala iz dejavnosti:
 - i. iz poklica (npr. Pər Píntarjə, Pər Žnídarjo, Pər Gódcə, Pər Bôgnarjo);
 - ii. iz predmeta, povezanega s poklicem (npr. Pər Dúrgəlno);

- b. hišna imena, nastala iz statusa gospodarja (npr. Pər Špán, Pər Kájžarjo);
 - c. hišna imena, nastala iz lastnosti gospodarja (npr. Pər Gúharjo, Pər Kódrə).
6. Hišna imena, nastala iz statusa ali funkcije stavbe (npr. Pər Pázbarjo, Pər Ječévarjə, Fárovž).
7. Hišna imena, nastala iz poimenovanj rastlin in živali:
- a. hišna imena, nastala iz poimenovanj rastlin:
 - i. dreves (npr. Pər Brínjarjo, Pər Téfkarjo);
 - ii. ostalih rastlin (npr. Pər Čbúvarjo);
 - b. hišna imena, nastala iz poimenovanj živali:
 - i. domačih živali (npr. Pər Máčkə);
 - ii. ostalih živali (npr. Pər Medvédo, Pər Komárjo).

(vir: Hišnaimena.si)